

Gooien de Media het Politieke Poldermodel op de schop?

Een Onderzoek naar de Aanhang van de PVV

Door

Niels de Boer, MSc.
312637

Begeleider

Dr. Chris Aalberts
Dr. Erik Hitters

April – November 2008

Voorwoord

De relatie tussen de media en de politiek hebben mij altijd zeer geïnteresseerd. Lange tijd was ik ervan overtuigd dat de media nadelige gevolgen had voor de politiek en dat een 'onafhankelijke' communicatielijn buiten de media om tot stand moest komen tussen de politiek en de burgers. Maar iemand die een thesis schrijft, moet zich worstelen door een heel onderzoeksproces en in mijn geval ook door een heel overtuigingsproces. Door de uitvoering van mijn onderzoek heb ik veel literatuur gelezen en veel gesprekken gevoerd. Dit heeft mij tot nieuwe inzichten gebracht die ik heb geprobeerd te vertalen in mijn thesis. Voor mij was dit zeer waardevol, ik hoop dat de lezer van mijn thesis dit ook kan ervaren.

Als afgestudeerd psycholoog, startte ik in 2007 de master media & journalistiek in Rotterdam. Een zeer interessante master als verrijking op mijn studie psychologie. Ondanks een andere achtergrond dan mijn studiegenoten, verliep het jaar voorspoedig en kon ik de cursussen goed afronden. Pas tijdens het schrijven van deze masterthesis werd ik geconfronteerd met mijn psychologische achtergrond. Door de sociaal psychologische opleiding heb ik een onbewuste visie gekregen op het doen van onderzoek, waardoor ik enige aanpassingsvermogen nodig had om onderzoek te kunnen doen binnen het terrein van de mediastudie. Chris Aalberts heeft mij hier voortdurend goed in gestuurd. De locatie maakte niet uit. In Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam konden wij op een plezierige manier overleggen over het onderzoek en heeft hij mij geholpen de thesis af te ronden. Ik ben hem daar erg dankbaar voor! Verder gaat mijn dank uit naar de respondenten van dit onderzoek. Ik heb hele leuke, interessante gesprekken met hen gevoerd. Bovendien was mijn thesis zonder hen niet mogelijk. Daarnaast ben ik iedereen dankbaar die heeft geholpen om mij door de afstudeerperiode heen te loodsen; de uren in de bieb, de kopjes koffie in de Colonie, de "Hoe gaat het met de scriptie?"-vragen en de tips van Marije.

Met deze thesis rond ik niet alleen mijn master af, maar nu ook echt mijn studententijd. Ik kan terugkijken op een hele mooie periode. Mijn grootste dank gaat daarom uit naar mijn ouders. Door hen heb ik ruim zeven jaar kunnen studeren en heb ik nu twee mastertitels achter mijn naam, een bestuursjaar, een stage bij de Nationale ombudsman, een stage bij NOVA, maar bovenal heel veel rijke ervaringen!

Niels de Boer, november 2008

Inhoud

Voorwoord	2
1. Inleiding.....	5
2. Theoretisch kader	10
2.1 Burgerschap.....	12
2.1.1 Het verval van het geïnformeerde burgerschap	12
2.1.2 Scannend burgerschap.....	13
2.1.3 De individualistische burger.....	15
2.1.4 Conclusie.....	16
2.2 De onafhankelijke journalistiek	17
2.2.1 De interpreterende journalistiek	17
2.2.2 Opkomst van infotainment	19
2.2.3 Mediahypes	20
2.2.4 Conclusie.....	21
2.3 PVV informatie	21
2.3.1 De PVV visie.....	22
2.3.2 Conclusie.....	25
2.4 Persoonlijke omgeving	25
2.4.1 Welvaart.....	26
2.4.2 Veiligheid.....	26
2.4.4 Gezondheid en zorg.....	28
2.4.5 Onderwijs	29
2.4.6 Conclusie.....	29
2.5 Conclusie	30
3. Methode	32
3.1 Dataverzameling.....	32
3.2 Selectie respondenten	32
3.3 De respondenten.....	33
3.4 Interviewvragen.....	34
3.5 Analyse.....	34

4. Resultaten	36
4.1 Interview “Sarah”	36
4.2 Interview “Laurens”	38
4.3 Interview “Ilse”	40
4.4 Interview “Reinier”	42
4.5 Interview “Rutger”	45
4.6 Interview “Hidde”	47
4.7 Interview “André”	49
4.8 Interview “Tessa”	52
4.9 Interview “Hugo”	54
4.10 Interview “Jan-Kees”	57
5. Analyse	61
5.1 Compromissencultuur.....	61
5.2 Informatiebronnen over compromissencultuur.....	63
5.3 Een doeltreffende en daadkrachtige overheid	65
5.4 Informatiebronnen over een daadkrachtige overheid	66
5.5 Islam als bedreiging	68
5.6 Informatiebronnen over de Islam	69
6. Conclusie	72
6.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen.....	72
6.2 Discussie	76
7. Bronvermelding.....	81
7.1 Literatuur.....	81
7.2 Internetbronnen.....	83
Bijlage 1 – Brieven aan de respondent.....	84
Bijlage 2 – Interviewvragen.....	85

1. Inleiding

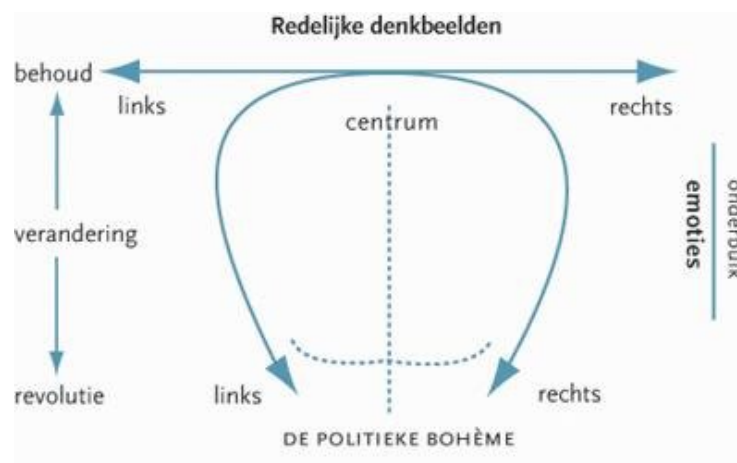
De SP riep jarenlang “*stem tegen, stem SP!*”. Pim Fortuyn benoemde de resultaten van het paarse kabinet “*de puinhopen van Paars*”. En Geert Wilders sprak zich hard uit tegen het “*Marokkaanse tuig*”. Het is nogal een andere manier van politiek bedrijven, dan dat men gewend is van politici als Wim Kok of Jan-Peter Balkenende. De politici die anders handelen en een andere toon aanslaan, worden vaak omschreven als *populisten*. Het afgelopen decennia hebben zulke populistische partijen voor opschudding gezorgd in de Haagse politiek. Grote kiezersverschuivingen vonden plaats, zoals de intrede van de Lijst Pim Fortuyn in de Tweedekamer met 26 zetels. En Geert Wilders zorgden voor veel onrust toen hij de anti-Islamitische film *Fitna* ging publiceren. In die gebeurtenissen binnen de Haagse politiek wordt vaak de rol van de pers bekritiseerd. Deze thesis onderzoekt de populistische politiek, hoe de parlementaire pers omgaat met deze vorm van politiek en wat voor gevolgen dit heeft op het publiek.

In dit hoofdstuk wordt de populistische politiek onderzocht. Vaak wordt een links-rechts continuüm gebruikt om een onderscheid te maken tussen politieke partijen. Hier wordt betoogd dat dit continuüm niet toereikend is om politieke partijen te categoriseren, daarom wordt een alternatief model geopperd. Daarna wordt de reactie van het publiek op de populistische politiek besproken en de rol van de media tussen het publiek en de politiek. Het mondt uit in de onderzoeksvraag van deze thesis.

Politieke partijen worden meestal onderscheiden door het links-rechts continuüm. Socialistische partijen die onder andere nivellering en gelijkheid nastreven, worden aan de linkerflank van het continuüm geplaatst. Liberale partijen die vertrouwen op de zelfredzaamheid van de burger, zijn in te delen aan de rechterflank van het continuüm. De populistische politiek is echter niet te definiëren in het continuüm. Een partij als de SP, die volgens de traditionele indeling op de linkerflank is te plaatsen, komt in haar manier van politiek bedrijven overeen met een partij als de PVV, die juist op de rechterflank van het continuüm staat. Het links-rechts continuüm lijkt niet toereikend.

Daarom is een nieuw model geopperd, die de politieke partijen op een alternatieve manier categoriseert. In het ‘*hoefijzermodel*’ zijn de politieke partijen ingedeeld op twee dimensies. De horizontale dimensie representeert de ‘rationele’ politieke denkbeelden, dit is het traditionele links-rechts onderscheid. De verticale dimensie representeert het ‘sentiment’

of 'emotie', deze as verloopt van conservatisme via reformisme naar extremisme (Pels, 2003). In het model is het links-rechts continuüm verbogen tot een hoefijzer vorm (zie figuur 1). De partijen die meer naar het centrum neigen in het links-rechts spectrum blijven dicht bij elkaar geplaatst. Zij worden onderscheiden in hun gedachtegoed, maar gedragen zich behoudend. De partijen die een meer extreme positie innemen in het links-rechts spectrum komen in het hoefijzermodel dicht bij elkaar. Zij worden nog wel onderscheiden in hun gedachtegoed, maar komen bij elkaar door hun gemeenschappelijke neiging om 'alles te veranderen'. Het zijn de 'gevestigden' tegenover de 'buitenstaanders', de 'burgerij' tegen de 'bohème': degenen die de grondregels van de gevestigde orde en haar ordelijke verandering via democratische spelregels aanvaarden tegenover degenen die deze orde verwerpen. Op die manier zijn de gematigde partijen zoals de CDA en PvdA meer bij de behoudende politiek te plaatsen. En komen partijen als de SP en de PVV elkaar tegen bij de politieke bohème (Pels, 2003).

Figuur 1. Het hoefijzermodel (Pels, 2003).

Aan de hand van het model wordt duidelijk dat politieke partijen zich op twee dimensies kunnen onderscheiden. Zo bestaan er linkse en rechtse partijen. Maar ook behoudende partijen en 'politieke bohème' of 'populisten'. De gematigde partijen zijn meer behouden in hun standpunten. De behoudende partijen conformeren zich naar de gevestigde orde en sluiten zich aan bij de 'Nederlandse consensusdemocratie'. Het is een politieke cultuur waarin de politieke elite het als haar taak ziet compromissen te vinden, waar politici elkaar met respect behandelen en negatief campagnevoeren taboe is (Brants & Van Praag, 2005). De partijen uiten hun standpunten, maar beseffen dat zij concessies met mogelijke coalitiepartners moeten doen om een deel van hun standpunten te realiseren. Zij zullen op een gematigde

toon hun visie moeten brengen. De populistische politiek verwerpt juist de gevestigde orde en roept dat alles moet veranderen. De non-conformisten schoppen tegen de gevestigde orde. Zij doen een beroep op mensen tegen de bestaande machtsstructuur en het dominante gedachtegoed van de politieke elite (Canovan, 1999). Hun inziens moet de politiek een uiting zijn van de *volonté générale* (algemene wil) van 'het volk' (Mudde, 2004). Het is de taak van de overheid om te zorgen voor rust, orde en vooral zekerheid. Dit kan door iedereen met enig gezond verstand worden afgeleid uit het 'algemeen belang'. Populistische kritiek op de huidige politieke situatie construeert een tweedeling tussen het volk en de elite: 'wij', het volk, tegenover 'zij', de elite (Kleijer, 2003).

In de afgelopen periode zijn een aantal politieke partijen of politieke bewegingen te plaatsen in de populistische hoek van het hoefijzermodel. Zoals reeds beschreven is de Socialistische Partij met haar jarenlange lijfspreuk "*Stem tegen, Stem SP!*" een voorbeeld van het afzetten tegen de bestaande politiek. Het onvergetelijke optreden van Pim Fortuyn kenmerkte zich ook als een politieke bohème. Als 'nieuwe populist' zette hij zich duidelijk af van de Haagse politiek; "*Een einde moet komen aan de puinhopen van paars.*"

Figuur 2. Poster SP 1998.

Het is tijd voor een nieuw Groot Politiek Verhaal." Bovendien stilerde hij zijn politieke denkbeelden met politieke emoties en een provocatieve toon (Pels, 2003). Later volgde Herman Heinsbroek met zijn Lijst Nieuwe Politiek (LNP). De naam doet al vermoeden dat deze partij zich afzette tegen de gevestigde Haagse politiek. Ook Rita Verdonk trachtte een alternatieve politieke werkwijze op te zetten als alternatief op de gevestigde orde. Op de website trotsopnederland.com kunnen Nederlanders hun stem laten horen, op die manier

Figuur 3. Logo PVV

wordt de politieke koers van de beweging van Verdonk uitgestippeld. Een zeer expliciete vorm van de *volonté générale* van het volk. En Geert Wilders zorgt met zijn Partij voor de Vrijheid voor veel opschudding. Ook hij bekritiseert de gevestigde Haagsche politiek. Zo zei Wilders tegen de minister voor Integratie Ella Vogelaar: "*U lijkt wel knettergek, mevrouw!*".

De komst van de verschillende populistische partijen of bewegingen heeft het stemgedrag van mensen niet ongemoeid gelaten. Allereerst was de steun voor de partij van

Pim Fortuyn ongekend. Negen dagen na de moord op Fortuyn deed de LPF op 15 mei 2002 als nieuwe partij mee aan de Tweede Kamerverkiezingen. De partij behaalde 26 zetels, een ongekend resultaat voor een nieuwe partij. In 2006 bereikte de Socialistische Partij van Jan Marijnissen een grote zetelwinst. De SP boekte een winst van 16 zetels en had nu 25 zetels in de Kamer. En als laatste won in diezelfde verkiezingen Geert Wilders met zijn PVV ook veel aanhang. Hij kreeg 9 zetels in de Tweede Kamer.

Door de komst van zulke partijen is de Haagse politiek veranderd. De behoudende partijen zijn terrein aan het verliezen. Weinig landen kennen zulke fluctuerende verkiezingsuitslagen als Nederland. In een top twintig van de grootste electorale verschuivingen in de periode 1900-2002, neemt Nederland met een vierde (2002) en een dertiende plaats (1994) een unieke positie in. Geen enkel ander land is met twee recente verkiezingen in dit rijtje vertegenwoordigd (Mair, 2002).

Het is nu de vraag waar die aanhang voor populistische partijen vandaan komt. Waarom wenden grote groepen kiezers zich af van de gevestigde orde? En waarom vertrouwen mensen de relatief nieuwe partijen hun stem toe?

In deze discussie kan de invloed van de media niet onbesproken blijven. Als intermediair tussen politiek en publiek, kan de rol van de media belangrijk zijn. Populistische politiek is spraakmakend en daarom interessant voor de media. Pim Fortuyn lukte het om in de campagne van 2002 maar liefst 24 procent van alle media aandacht op te eisen. Ter vergelijking volgde een gevestigde politicus als Wim Kok hem op met slechts 7 procent (Kleinnijenhuis, Oegema, Den Ridder, Van Hoof, & Vliegenthart, 2003). Ook Geert Wilders kreeg eind 2007, begin 2008 veel publiciteit. Wilders produceerde een controversiële film over de Islam. Door de bekendwording van de komst van *Fitna* leek een mediahype rond Wilders te ontstaan. Het lijkt daarom een logische redenering dat de media aandacht samenhangt met de toenemende aanhang voor populistten. Maar is deze redenering wel zo logisch? Leidt de media aandacht voor populistten tot meer aanhang?

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe mensen betekenis geven aan een populistische partij en welke rol de media daarin spelen. Hierdoor wordt het inzichtelijker waarom mensen populistische partijen als de PVV steunen en komt meer inzicht in de vraag waarom de veranderingen in de Haagse politiek hebben kunnen plaatsvinden. Het onderzoek heeft zich gespecificeerd tot één populistische partij; de Partij voor de Vrijheid

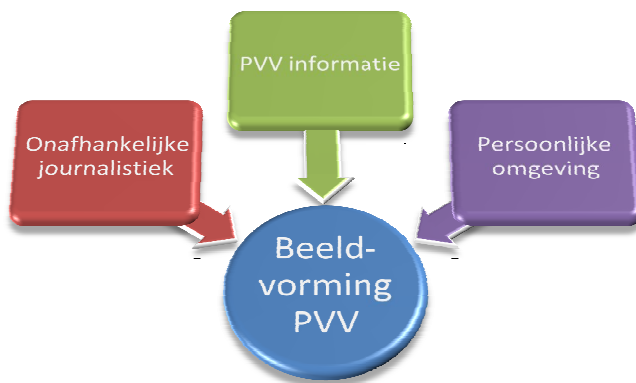
van Geert Wilders. Onderzocht wordt hoe PVV-stemmers een beeld vormen van de PVV en hoe alledaagse observaties en de media daarin een rol spelen. Op die manier komt meer inzicht in de manier waarop PVV-stemmers uiteindelijk een stem uitbrengen op de Partij voor de Vrijheid. De volgende onderzoeksvraag is hiervoor geformuleerd:

*Hoe geven PVV-stemmers betekenis aan de Partij voor de Vrijheid
en welke rol spelen media hierin?*

2. Theoretisch kader

In de inleiding is benoemd dat de media verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor de grote aanhang van populistische partijen. Dit suggereert dat de werking van de media positief is voor de PVV, doordat de media een beeld verspreiden waarmee de PVV-stemmer een positieve betekenis geeft aan de PVV. Het is echter de vraag of de media zo'n grote rol spelen in de betekenisgeving van de PVV door de PVV-stemmer, er zijn meer bronnen waarop de PVV-stemmer zich kan baseren om betekenis te geven aan de PVV.

Naast de media zijn er andere bronnen die kunnen bijdragen aan het beeld dat wordt gevormd van de politiek (Carey, 1988). De PVV-stemmer krijgt uit verschillende hoeken informatie aangereikt, waar zijn of haar stem op kan zijn gebaseerd. Hier zijn drie basale 'bronnen' geformuleerd. Artikelen of reportages van de *onafhankelijke journalistiek* kunnen

Figuur 4. Drie bronnen t.b.v. beeldvorming PVV.

bijdragen aan de beeldvorming van de PVV. Naast de pers brengt ook de politiek zelf informatie aan het publiek. De PVV kan via het internet, folders, campagnes of boeken informatie overbrengen aan het publiek. Deze *PVV informatie* kan ook een rol spelen in de betekenisgeving aan de partij. Naast de journalistiek en de PVV, kunnen persoonlijke ervaringen of verhalen uit de omgeving een rol spelen in de meningsvorming over de politiek. De *persoonlijke omgeving* kan ook bijdragen aan de beeldvorming van de PVV. Zodoende zijn er drie 'bronnen' die een rol spelen in de betekenisgeving aan de PVV door de PVV-stemmers (zie figuur 4).

Om te achterhalen wat voor een rol de verschillende 'bronnen' hebben in de betekenisgeving, wordt allereerst beschreven hoe mensen zich oriënteren op de informatie die beschikbaar komt door de onafhankelijke journalistiek, de PVV en de omgeving. In het onderdeel *scannend burgerschap* wordt aangegeven op basis van welke informatie (en welke informatie niet) de huidige burger een beeld vormt van de politiek. Vervolgens wordt beschreven in welk maatschappelijk klimaat de burger betekenis geeft aan de politiek. Hoe

ziet het huidige maatschappelijke klimaat eruit en hoe beïnvloeden maatschappelijke ontwikkelingen de beeldvorming van de politiek? In het onderdeel *individualistisch burgerschap* wordt beschreven onder welke maatschappelijke omstandigheden de burger een beeld vormt van de politiek.

Vervolgens worden kanttekeningen geplaatst bij de drie basale 'bronnen'. In het onderdeel *de onafhankelijke journalistiek* worden de huidige omstandigheden beschreven waarin de media functioneren. Het geeft aan hoe het uiteindelijke beeld van de politiek wordt gevormd dat de media presenteren aan het publiek. In het onderdeel *PVV informatie* wordt het beeld beschreven dat de PVV naar buiten wilt brengen. In het onderdeel *persoonlijke omgeving* wordt ingegaan op de huidige sociale staat van Nederland. Op basis van SCP rapportages wordt een beeld geschetst van de leefsituatie van de Nederlander. Zo wordt van iedere bron duidelijk welke informatie beschikbaar is, op basis waarvan iemand betekenis kan geven aan de politiek.

In dit onderzoek moet meer inzicht komen in de manier hoe een PVV-stemmer betekenis geeft aan de PVV. Daarom is het de vraag op welke informatie de PVV-stemmer zich baseert, waarmee hij of zij betekenis geeft aan de PVV. Op welke informatie baseert hij of zij zich? Welke 'bronnen' raadpleegt hij of zij daarvoor? Gebruikt hij of zij informatie uit de media of baseert hij of zij zich meer op ervaringen uit de omgeving?

2.1 *Burgerschap*

Hoe verhoudt een burger zich tot de politiek? Op welke manier is een burger betrokken bij de politiek? De wijze waarop een burger zijn of haar rol vervult in de maatschappij geeft inzicht in de manier waarop de burger betekenis geeft aan de politiek. Een burger kan zich bijvoorbeeld over politieke dilemma's laten informeren en het zijn of haar recht vinden om een politieke keuze te mogen maken. Of een burger kan zich afzijdig houden van politieke zaken en het toevertrouwen aan een politieke elite.

Er bestaan verschillende visies over de betrokkenheid van de burger bij de politiek (Robertson, 1986). Hieronder wordt allereerst het '*geïnformeerd burgerschapsmodel*' besproken. Dit is een model dat er vanuit gaat dat een burger zich geheel moet laten informeren over de politiek en op basis daarvan een consistente opinie vormt over de politiek. Vervolgens wordt betoogd dat dit model voor burgerschap onhoudbaar is. Daarom wordt een alternatief model geopperd, '*het scannend burgerschap*'. Dit model beschrijft een andere manier waarop burgers zich informeren over de politiek.

Daarna wordt beschreven dat de visie op de overheid is veranderd door maatschappelijke veranderingen. In het onderdeel *individualistisch burgerschap* wordt ingegaan hoe de maatschappelijke ontwikkelingen een rol kunnen spelen in de visie op de politiek, waardoor burgers andere verwachtingen van de overheid krijgen. De manier van informatie vergaren en de visie op de overheid vormt de basis waarop PVV-stemmers betekenis geven aan de politiek.

2.1.1 *Het verval van het geïnformeerde burgerschap*

Een model voor de manier waarop een burger zich moet opstellen naar de politiek is het *geïnformeerd burgerschap*. Dit model beschrijft dat burgers zich moeten laten informeren over de politiek. Ze moeten een gedegen politieke kennis hebben, zodat ze hun belangen als individu en als groep begrijpen. Hierdoor ontwikkelen mensen stabiele en consistente opinies over uiteenlopende onderwerpen. Vervolgens kunnen deze geïnformeerde burgers door politieke participatie hun opinies naar voren brengen (Schudson, 1998).

Aalberts (2006) beschrijft dat in de huidige samenleving de eisen van het geïnformeerde burgerschapsmodel onrealistisch lijken. Maatschappelijke en politieke ontwikkelingen leiden ertoe dat burgers niet meer een gedegen mening vormen over de

politiek. Drie redenen zijn hiervoor aan te wijzen. Allereerst lijkt de politieke informatie van tegenwoordig veel te omvangrijk. De huidige burger heeft veel meer informatie te verwerken door een toename aan politieke activiteiten, zoals een toename van vergaderingen, moties, onderzoeken, et cetera. Bovendien leidt de komst van een nieuw politiek orgaan, de Europese Unie, tot nog meer politieke informatie. De geïnformeerde burger lijkt daardoor om te komen in een stroom van informatie, het is niet te doen om

Figuur 5. Teveel informatie voor de burger.

alle informatie goed te kunnen verwerken. Ten tweede is veel politieke informatie niet relevant genoeg voor de burger. Bepaalde informatie kan totaal niet interessant zijn voor een persoon. Waarom zou een Fries zich laten informeren over de bouw van een windmolen in het Groene Hart? Volgens het model zou de geïnformeerde burger allerlei irrelevante informatie moeten verzamelen. Als laatste lijkt het model nogal rationeel en feitelijk. De burger kan beslissingen nemen op basis van voldoende informatie. Maar keuzes op basis van menselijke zaken als emotie en gevoel lijken in het model niet aan de orde. Spelen charisma, persoonlijkheid en amusement geen rol in de keuzes van de geïnformeerde burger? De eisen van het geïnformeerde burgerschap zijn te rationeel (Aalberts, 2006).

Kortom, het is onwaarschijnlijk dat iemand zich als geïnformeerde burger richt naar de politiek. De informatie lijkt te omvangrijk, te irrelevant en te rationeel. Een burger zal niet alle informatie kunnen verwerken om een stem te vormen. In de wetenschappelijke literatuur is een alternatief geboden.

2.1.2 Scannend burgerschap

Een alternatief op het geïnformeerde burgerschap is het *scannend burgerschap*. In de huidige tijd kan de burger zich niet meer volledig informeren. Burgers zijn daarom niet zozeer politiek actief en geïnformeerd, maar vooral oplettend. Ze nemen een meer passieve houding aan en 'scannen' de omgeving. Pas wanneer zij ontwikkelingen en gebeurtenissen traceren die in aanraking komen met eigen belangen, worden zij gealarmeerd. Dit kan doordat zij zich in een bepaalde mate bedreigd voelen of meer informatie over een bepaald onderwerp willen (Schudson, 1998). In plaats van alle informatie te verwerken over de politiek, scannen

zij de informatie en worden gealarmeerd als bepaalde politieke informatie betrekking heeft op hen. Hoewel positieve als negatieve zaken kunnen worden gesignaleerd, leiden vooral negatieve zaken tot actie. Negatieve zaken kunnen het bestaan bedreigen, terwijl positieve zaken geen gevaar vormen. Daarom vereisen negatieve zaken actie, terwijl bij positieve zaken de tijd beter kan worden benut (Aalberts, 2006). Het lijkt een natuurlijk model voor burgerschap, die zelfs Darwin met zijn *survival of the fittest* zou kunnen onderschrijven. Een persoon minimaliseert zijn energie om het politieke systeem te evalueren en grijpt slechts in uiterste noodzaak in (Hooghe & Dejaeghere, 2007).

In een postmoderne tijd waarin de samenleving steeds meer individualiseert, is de opkomst van deze vorm van burgerschap niet verassend. In deze tijd is het minder aantrekkelijk om je volgens de traditionele wijze aan te sluiten bij een politieke partij, zoals in de verzuilde maatschappij. In de huidige tijd past een meer individuele deelname aan het politieke systeem beter. Het is een burger die met enige kennis over de politiek zijn persoonlijke belangen kan verdedigen. Als gevaar opdoemt, kent hij zijn rechten in het democratische, electorale systeem en weet hij zijn weg te vinden naar de politiek (Schudson, 1998).

In een empirisch onderzoek naar het bestaan van de *scannende burger* wordt deze als volgt gedefinieerd. Allereerst is de scannende burger in bepaalde mate geïnteresseerd in politiek, aangezien het niet mogelijk is dat mensen zonder interesse voor de politiek wel het politieke systeem scannen. Ten tweede beschikt de burger over bepaalde politieke handelingskennis. Hij weet wat hij moet doen als hij wordt gealarmeerd. Ten derde is hij in bepaalde mate politiek actief, de scannende burger is niet compleet passief. En als laatste past de scannende burger niet meer in de traditionele klassenverdeling, hij is niet lid van een politieke partij of vakbond (Hooghe & Dejaeghere, 2007). In het onderzoek dat is uitgevoerd in Scandinavische landen werd deze scannende burger gevonden. Het kan een goed alternatief zijn voor de geïnformeerde burger als model voor het burgerschap in de eenentwintigste eeuw.

Kortom, de scannende burger scant voortdurend de omgeving, signaleert informatie dat

Figuur 6. Stemoriëntatie

betrekking heeft op eigen belangen en komt voornamelijk in actie indien negatieve zaken worden gesignaleerd. Op die manier signaleert een burger slechts een beperkte hoeveelheid informatie. Zodoende zal een burger op basis van zaken die conflicteren met de eigen belangen een mening vormen over de politiek.

Op basis van het scannend burgerschapsmodel wordt verwacht dat de PVV-stemmer de drie 'informatiebronnen' (de onafhankelijke journalistiek, de PVV informatie en de persoonlijke omgeving) scant en dat hij voornamelijk in actie komt als negatieve zaken worden gesignaleerd. Gevaren en bedreigingen voor het eigen belang kunnen daarom een belangrijke rol spelen in de manier hoe een PVV-stemmer betekenis geeft aan de politiek.

2.1.3 De individualistische burger

In de vorige paragraaf is beredeneerd dat de burger op basis van negatieve zaken betekenis geeft aan de politiek. Maar het is nog onduidelijk hoe de burger kijkt naar de overheid. Welke rol delen burgers de overheid toe? Hoe moet de overheid functioneren? Wat zijn de verwachtingen van de overheid? Door de opkomst van het individualisme zijn de verwachtingen van de overheid veranderd. Deze verwachtingen zijn belangrijk in de politieke oriëntatie en hoe mensen betekenis geven aan de politiek.

Eén van de grootste maatschappelijke ontwikkelingen die de Nederlandse samenleving heeft getekend in de afgelopen decennia is de *ontzuiling*. Vanaf de jaren zestig zijn Nederlanders alsmar minder gebonden geraakt aan hun sociale klasse en hun *zuil*. Vroeger was de Nederlander sterk verbonden aan zijn zuil. Hij was onderdeel van een volksdeel dat op basis van een gemeenschappelijk ideologie of levensbeschouwing bijeen was. De protestant volgde les op een protestantse school, ging naar de protestantse kerk, keek naar de VPRO, stemde op een protestantse politieke partij (bijvoorbeeld de Protestantse Volkspartij of de Protestantse Unie) en distantieerde zich van de niet-gelovigen (zo schold hij hen uit voor "*openbare stinksigaren*"). Al zijn activiteiten waren verbonden aan zijn zuil en hij zette zich af tegen andere zuilen (Voerman, 2003). Tegenwoordig is er geen sprake meer van die sterke klasse verdeling. In de huidige postmoderne tijd zijn mensen minder verbonden aan sociale groepen en hebben ze meer keuzevrijheden. In deze 'consumptiemaatschappij' consumeren mensen niet alleen om te voldoen aan hun basisbehoeften. Consumeren heeft de functie om een bepaalde status te verkrijgen, de manier van consumeren tekent de persoon

(Stevenson, 2002). Een proces van *individualisering* is ingetreden. Het belang van geloof en ideologie is afgenomen, het gedrag van mensen is meer gericht op persoonlijke wensen en aspiraties (Brants & Van Praag, 2000).

Door de individualisering heeft de burger een andere blik op de maatschappij gekregen. In de verzuilde maatschappij zorgden het gezin en controlerende organisaties voor het individu. Het gezin, de kerk, de vakbond, zij bepaalden voor een groot deel het leven van het individu. Maar door de ontzuiling is de moderne burger steeds meer gewend om zelf te beslissen over zijn leven. De individualistische burger wil graag zijn eigen keuzes maken en wil zijn eigen koers in het leven uitstippelen (Kleijer, 2003).

De behoefte van de burger om vrije keuzes te maken beïnvloedt de visie van de burger op de maatschappij en op de rol van de overheid in die maatschappij. Indien een burger vrije keuzes wil maken, moet de macht van de overheid op een burger worden geminimaliseerd. De individualistische burger wenst zo min mogelijk bemoeienis van de overheid. De burger schrijft de overheid de taak toe om een aantal basisrechten te garanderen en dit moet gedaan worden aan de hand van een minimaal aantal wetten en rechten. De rest kan en moet zoveel mogelijk worden overgelaten aan de individuele burger. De politieke opvatting is dan ook dat de overheid er enkel en alleen is om de markt te reguleren waarop de burger zich vrij kan bewegen (Elchardus, 2002).

In de individualistische maatschappij is de rol van de overheid beperkt. De individualistische burger wil dat de overheid zich slechts met een aantal basiszaken bemoeit. Deze verwachting van de overheid is belangrijk wanneer mensen zich wenden tot de politiek. Zij verwachten van de politiek dat zij hen voorziet in een aantal basiszaken, daarnaast is andere overheidsbemoeienis niet gewenst. Deze verwachtingen zijn belangrijk voor de manier waarop de PVV-stemmer betekenis zou kunnen geven aan de politiek.

2.1.4 Conclusie

In de beschrijving van het burgerschap is uitgewerkt hoe de burger zich richt tot de politiek. Hij scant zijn omgeving en signaleert negatieve zaken die hem kunnen bedreigen. Deze zaken kunnen hem aanzetten tot actie en spelen daarom een belangrijk rol in de meningsvorming over de politiek. Bovendien vindt de burger dat de overheid hem moet voorzien van bepaalde basiszaken en wenst verder geen overheidsbemoeienis. Zodoende is

er meer inzicht in hoe een burger kijkt naar de politiek. In de volgende sectie wordt ingegaan op de bronnen, waar de burger zich op kan baseren in zijn betekenisgeving aan de politiek. De onafhankelijke journalistiek en de PVV verspreiden informatie die kan bijdragen aan de beeldvorming van de politiek. Verder kan de persoonlijke omgeving een rol spelen in die betekenisgeving.

2.2 De onafhankelijke journalistiek

De media zijn een belangrijke bron waar mensen zich op kunnen baseren in hun betekenisgeving aan de politiek. Op de radio, op de televisie, op het internet en in de krant worden ontwikkelingen van de Haagse politiek gepresenteerd door onafhankelijke journalisten. Zij geven een beeld van de politiek dat wordt gelezen door het publiek. Er bestaat kritiek op het beeld dat journalisten presenteren aan het publiek. Sommigen beweren dat de journalisten te links zijn, waardoor Geert Wilders en de PVV negatief worden afgebeeld (Linneman & Vries, 2008). Of dat juist teveel aandacht wordt besteed aan Geert Wilders (Dersjant, 2008). Op die manier wordt een gekleurd en vertekend beeld gepresenteerd aan het publiek, waardoor mensen via de media worden beïnvloed in hun stemgedrag (Böke, 2008).

Hieronder wordt beschreven onder welke omstandigheden de huidige journalistiek wordt bedreven. Welke zaken beïnvloeden de werkwijze van de journalistiek en wat heeft dit voor gevolg voor het uiteindelijke nieuwsproduct? Zo komt er meer inzicht in het beeld dat journalisten presenteren aan het publiek. Dit beeld kan een rol spelen in de betekenisgeving aan de politiek.

2.2.1 De interpreterende journalistiek

De komst van commerciële televisie heeft een sterke verandering teweeggebracht in het Nederlandse medialandschap. In 1989 werd de eerste Nederlandse commerciële zender geïntroduceerd: *RTL4*. Later volgde in 1993 *RTL5* en in 1995 *SBS6*. Sinds die tijd zijn veel televisiezenders gekomen en gegaan, zoals *Yorin*, *Fox*, *TV10 gold*, *Talpa*, et cetera. Het medialandschap bestaat niet meer uit slechts een aantal publieke omroepen. Het is sterk uitgebreid met verschillende commerciële zenders. De komst van commerciële televisie heeft tot gevolg dat meer nadruk komt te liggen op de amusementswaarde van informatie. Terwijl de publieke omroepen verplicht zijn een belangrijk deel van hun programmering te besteden

aan informatie, cultuur en educatie. Zo richten commerciële zenders zich op het bereiken van een groot publiek of een financieel aantrekkelijke doelgroep, zodat de zenders dit publiek vervolgens aan adverteerders kunnen aanbieden. Om deze doelen te bereiken, heeft de rol van amusement een belangrijke functie gekregen (Brants & Van Praag, 2000). Voorheen ging het bij de publieke zenders om informatie, cultuur en educatie. Tegenwoordig is door de komst van de commerciële media de factor amusement een belangrijke rol gaan spelen.

Door de verandering in het Nederlandse medialandschap, is de vraag van het publiek centraler komen te staan. De mediemarkt kenmerkt zich meer als een 'vragersmarkt', gedomineerd door consumenten. Die ontwikkeling van de mediemarkt heeft tot gevolg dat de stijl van journalistiek ook is veranderd. In de verslaggeving van een journalist is de stijl veranderd van een 'descriptieve stijl' naar een 'interpreterende stijl'. De journalist interpreteert het nieuws vanuit wat hij/zij denkt dat de achterliggende motieven van het subject zijn en zoekt de feiten erbij om het gelijk van de interpretatie te illustreren (Van Praag, 2001). Het levert een aantrekkelijker nieuwsproduct op voor de doelgroep.

Bij politieke verslaggeving kenmerkt deze stijl van journalistiek zich op een viertal punten. Deze manifesteren zich het sterkst gedurende verkiezingstijd, maar zijn ook op andere momenten aanwezig (Patterson, 1996). Allereerst is het zwaartepunt verschoven van inhoudelijke boodschappen naar '*infotainment*' en andere elementen die programma's moeten 'opleuken'. In de volgende pagina wordt hier verder op ingegaan. Ten tweede concentreert de interpreterende journalistiek zich op de strategieën en tactieken van politici en partijen. Ten derde bestaat een excessieve focus op conflicten en schandalen met een sterke belangstelling voor de negatieve aspecten van kandidaten en de politiek. En ten vierde lijken nieuwsbronnen ondergeschikt aan de interpreterende stijl, politici zijn hierdoor minder aan het woord dan de journalisten zelf. In deze journalistiek zijn feiten en feitelijke ontwikkelingen ondergeschikt aan het interpretatieve kader van de journalist, de inhoud van de politiek dreigt te verdwijnen in de taal van entertainment, oorlog, sport en strijd (Van Praag, 2001).

Kortom, journalisten fungeren minder dan vroeger als doorgeefluik van politieke commentatoren van anderen. De tijd dat een vertrouwenwekkende persoon het wereldnieuws op de radio en tv in een kort tijdsbestek uiteenzette en verklaarde is lang

voorbij. Journalisten hebben zich ontwikkeld tot actieve spelers in het spel van de politieke meningsvorming (Kleijer, 2003).

2.2.2 Opkomst van infotainment

Door de commercialisering van de journalistieke media is het aantal kijkers en lezers belangrijker geworden. In het nieuws kan bijkomend amusement meer kijkers en lezers trekken, waardoor amusement in het nieuws meer aandacht heeft gekregen. Dit heeft invloed op de berichtgeving van de actualiteiten en op de betekenisgeving van die actualiteiten in de berichten. Journalisten dragen niet de pure boodschap van de politiek over. Zij kunnen een eigen draai geven aan die boodschap, zowel inhoudelijk als qua vorm. Rekeninghoudend met het trekken van kijkers en lezers, zijn ze selectiever in het berichten over de politiek. Bepaalde politieke ontwikkelingen zijn interessanter om over te berichten dan andere ontwikkelingen, omdat die ontwikkelingen mogelijk meer lezers kunnen trekken. Hierdoor ontstaat een vertekend beeld van de politiek in de mediaberichtgeving (Brants & Van Praag, 2005).

De huidige verhouding tussen politiek en media wordt beschreven als de *media logic*. De rol van de journalistiek wordt steeds dominanter in de politieke berichtgeving. Door concurrentieoverwegingen van journalisten drukken zij steeds meer hun eigen stempel op de berichtgeving. Zij identificeren zich minder met de publieke zaak en wat het electoraat op grond daarvan zou moeten weten, maar juist met het publiek en met wat zij veronderstellen dat het publiek aanspreekt (Brants & Van Praag, 2005). Tijdens verkiezingen komt dit tot uiting, doordat de berichten minder inhoudelijk zijn. De nadruk ligt meer op het menselijke gezicht van de verkiesbaren, conflicten en strategische overwegingen van politici (Groen & Van der Zwan, 2005). Maar ook buiten de verkiezingstijd is het zwaartepunt van de politieke verslaggeving verschoven van inhoudelijke, issuegebonden berichten naar infotainment en andere elementen die programma's moeten 'opleuken' voor een veelal niet in politiek geïnteresseerd publiek (Patterson, 1996).

De huidige journalistiek concentreert zich dus minder op de inhoud van de politiek. Zij berichten minder over de inhoud van het politieke debat, standpunten van verschillende partijen en de verschillen in mening. De journalistiek probeert de politiek aantrekkelijker te maken door selectief te zijn in de onderwerpen. Ze behandelen de meer aantrekkelijke

onderwerpen. Daarnaast wordt de politiek aantrekkelijker gemaakt, door het op een leukere manier te verslaan. Bijvoorbeeld door de politiek te verslaan in een *horserace frame* (Heijting & De Haan, 2005); de politiek is een *strijd* tussen verschillende partijen, wie zijn de winnaars en verliezers, opiniepeilingen meten wie voorop ligt in die strijd.

2.2.3 Mediahypes

Naast de vermindering van inhoud in de politieke verslaggeving, kunnen mediahypes die inhoud ook beïnvloeden. Een mediahype is een mediabrede, snel piekende nieuwsgolf die één gebeurtenis als startpunt heeft en die voor het grootste deel het gevolg is van zichzelf versterkende processen binnen de nieuwsproductie (Vasterman, 2004). Een bepaalde sleutelgebeurtenis ontstaat, deze gebeurtenis krijgt om uiteenlopende redenen meer aandacht dan vergelijkbare gebeurtenissen. Het onderwerp vormt een nieuwsthema die op de agenda van de nieuwsredacties is gekomen. Er ontstaat een golf van nieuws rondom het thema. De grote hoeveelheid nieuws maakt maatschappelijke reacties los, dit levert weer nieuws rondom hetzelfde thema op.

De commercialisering van de media en de opkomst van infotainment in het nieuws kunnen het ontstaan van mediahypes verklaren. Doordat journalisten concurreren om de kijkers en/of lezers, kunnen ze zich sterk richten op bepaalde onderwerpen. Ze verwachten van een bepaald onderwerp dat dat in de smaak van het publiek valt, waardoor niets gemist mag worden dat betrekking heeft op dat onderwerp. Indien ze iets missen kan het publiek mogelijk overlopen naar andere media en dat betekent verlies. Door 'pack journalism' concentreren de journalisten zich sterk op een beperkt aantal onderwerpen. Indien de media aandacht buiten proporties raakt door de meutevorming van de journalistiek, krijgt het de vorm van een mediahype (Vasterman, 2004).

Figuur 7. Meutevorming pers

Zo een mediahype kan strijdig zijn met journalistieke standaarden. Journalisten storten zich op hetzelfde nieuws, om vervolgens die nieuwsstroom steeds verder uit te bouwen door vanuit één centraal perspectief (*frame*) op nog meer bevestigend nieuws te jagen en veel werk te maken van de maatschappelijke reacties, die weer het gevolg zijn van de berichtgeving. Dit kan een eenzijdige beeldvorming bij het publiek opleveren over

bijvoorbeeld bepaalde personen of issues (Vasterman, 2004). Tijdens een mediahype kan de inhoud van de politieke berichten eenzijdig zijn weergegeven.

Bovendien concentreert de pers zich gedurende een mediahype op een bepaald onderwerp, hierdoor kunnen andere onderwerpen over het hoofd worden gezien en worden vergeten. Een buitensporige hoeveelheid aandacht bestaat voor een bepaald onderwerp, terwijl dit mogelijk niet in verhouding staat tot de relevantie in de actualiteit. Op die manier kan de ernst en de omvang van een gesignaleerd probleem te groot worden gepresenteerd in de media (Vasterman, 2004).

2.2.4 Conclusie

De media zenden oneindig veel informatie uit naar het publiek. Tot nu toe is beschreven hoe de inhoud van de media wordt gevormd door de huidige omstandigheden en wat voor gevolgen dit kan hebben op de inhoud van de media. Zodoende is er meer inzicht in het beeld dat door de journalisten wordt gepubliceerd en dat door het publiek wordt waargenomen.

Ook de PVV-stemmer bevindt zich in dat publiek. Hij spit zich een weg door alle informatie van de media. Volgens het scannende burgerschap signaleert hij bepaalde zaken en bepaalde zaken niet. Het is echter de vraag welke informatie uit de media hij gebruikt voor de betekenisgeving van de PVV. Hiertoe is de volgende deelvraag geformuleerd:

*Welke rol spelen de journalistieke media bij
de betekenisgeving van PVV-stemmers aan de PVV?*

2.3 PVV informatie

Niet alleen de journalistieke media brengen informatie over aan het publiek. In het huidige tijdperk met grote technische vernieuwingen kan de politiek ook informatie overbrengen aan het publiek. Zonder tussenkomst van journalisten kunnen zij hun doelen en idealen verkondigen. We spreken hier van '*politieke informatie*'. De politiek zendt informatie naar mensen of mensen zoeken die informatie op. Naast de media, kan het beeld dat een politieke partij verspreidt bijdragen aan de betekenisgeving aan de PVV door de PVV-stemmer. Het gaat dan om informatie die de PVV zelf publiceert, zodoende wordt geconcentreerd op de politieke informatie die de PVV beschikbaar stelt en niet die van andere politieke partijen.

Een politieke partij brengt op verschillende manieren informatie bij mensen. Via boeken, filmpjes, posters, websites, campagnes en ander promotiemateriaal leggen de partijen hun visie aan het publiek uit. Ook Wilders en zijn PVV brengen informatie bij het publiek. Zo heeft Wilders onder andere via zijn boek *'Kies voor Vrijheid'* en de film *Fitna* zijn visie verkondigd.

Om het beeld dat de PVV wil uitdragen te achterhalen, is hier gekozen om een samenvatting te maken op basis van de informatie van de website. Het boek van Wilders en de film *Fitna* kunnen mogelijk bijdragen aan de visie van de partij, maar zijn uiteindelijk persoonlijke producten van Wilders. En aangezien de PVV niet alleen uit Wilders bestaat, is gekozen om deze producten terzijde te leggen.

Op de PVV website is een uitgebreide visie van de partij uitgewerkt (<http://www.pvv.nl>). Deze wordt hieronder samengevat. Het mondt uit tot de tweede deelvraag voor het onderzoek.

2.3.1 De PVV visie

Op de website wordt een aantal onderwerpen behandeld met grote afkeer van de huidige situatie van het land. Er wordt benoemd dat Nederland een mooi land is, maar dat het land 'onder druk' staat (zie kader). Volgens de PVV zijn er dringende veranderingen nodig. De partij suggereert een 'splitsing' in het land. Enerzijds is daar de 'elite' met haar zogenaamde idealen, die de problemen van de straat niet willen erkennen. Zij gebruiken de hoge belastingen voor onzinnige projecten als de multiculturele samenleving, Europa en

ontwikkelingshulp. *"Het is de linkse grachtengordel en zijn kleffe vriendjes."* Anderzijds zijn er de Nederlanders die de rekening moeten betalen. Zij zijn degenen die de problemen op de straat ervaren en ontevreden zijn. Deze Nederlanders willen weer trots zijn op hun land. Zij willen zich weer veilig en thuis voelen in hun land. Zij willen een fatsoenlijk en sociaal Nederland.

Een aantal onderwerpen krijgt een prominente plaats op de website, deze worden hieronder besproken. In het onderdeel 'PVV visie' gaat de aandacht uit naar de

immigratieproblematiek, veiligheid (politie en justitie) en onderwijs. In het verkiezingspamflet zijn de belangrijkste pijlers veiligheid, immigratie- problematiek, het functioneren van de overheid, onderwijs en zorg.

Volgens de partij moet op het gebied van de immigratie een stop gezet worden op de komst van 'vreemdelingen'. Ze vindt dat Nederland momenteel een 'opendeur beleid' voert, waardoor veel te veel mensen ons land binnenkomen. Er wordt geraamd dat in 2006 23.000 vreemdelingen Nederland in kwamen, plus de ontelbare illegalen. Een grote groep hiervan wordt gevormd door gezinsvorming en -hereniging (zie kader). Dit levert veel problemen op. Zo brengt de immigratie enorme problemen met zich mee op het gebied van integratie, criminaliteit en doet het een hoog beroep op uitkeringen. Daarom is de PVV van mening dat een immigratiestop nodig. Er dient een quotum te worden ingevoerd, maximaal 5.000 vluchtelingen per jaar mogen Nederland binnen komen. Daarnaast moet het lastiger worden voor niet-westerse allochtonen om partners en gezinsleden naar Nederland te halen.

V. is uit Marokko afkomstig en woont sinds 1977 in Nederland. Vanaf dat moment heeft hij over laten komen: Partner 1 in 1977, Partner 2 in 1981, Partner 3 in 1984, Partner 4 in 1987, Partner 5 in 1991, Partner 6 in 1994, Partner 7 in 1999, Partner 8 in 2002, Partner 9 in 2006. Veel van deze partners waren in Marokko met anderen getrouwd, en hebben de uit die andere huwelijken geboren kinderen meegenomen naar Nederland. V. was kennelijk snel verveeld met de aanwezigheid van zijn partners en verbrak de 'relaties' met hen dus vrij snel. De meeste vrouwen die hij over liet komen bleven echter niet lang alleen, want haalden op hun beurt, na het verkrijgen van onafhankelijk verblijfsrecht, ook partners uit Marokko (Wilders & Fritsma, 2007).

De Partij voor de Vrijheid beweert dat de veiligheid van Nederland erg in het geding is. "De criminaliteit explodeert, de sfeer wordt steeds grimmiger. De goedwillende Nederlanders moeten bevrijd worden van de hoge criminaliteit." De partij ziet dit als kerntaak van de overheid. Haar *zero tolerance* aanpak moet 50% van de criminaliteit reduceren. Hieronder verstaat de partij dat de politie en justitie vaker en strenger moeten straffen. Directe en hogere celstraffen, het verblijf in de cel moet worden versoberd en gevangenen moeten openbare straftaken vervullen. Verder moet de belastingbetaler niet opdraaien voor de kosten van het strafrechtstelsel. De gedetineerde moet zo veel mogelijk zijn eigen strafkosten financieren. De partij beschrijft dat de jeugdcriminaliteit bijzondere aandacht verdient, vooral de problematiek van criminaliteit door groepen jongeren ("straatterroristen" en andere terroristen) voor wie het plegen van criminaliteit een uiting is van hun verachting voor en verzet tegen

de Nederlandse samenleving en cultuur. De PVV ziet deze criminaliteit als bewijs voor de

*"De elite noemt deze Marokkanen, die hier de boel verzieken, heel romantisch 'nieuwe Nederlanders'. Ik noem ze liever 'kolonisten'.
Moslim-kolonisten. Want ze zijn niet gekomen om te integreren, maar om de boel hier over te nemen, om ons te onderwerpen"
(PVV, 2006).*

"Islamisering van Nederland", waarin zij van mening is dat moslims de Nederlandse bevolking willen onderwerpen aan hun geloof (zie kader).

De Partij voor de Vrijheid vindt dat het Nederlandse onderwijs grondig is verziekt. Zo beweert ze dat de kwaliteit van

het onderwijs erg laag is, door de onbegrensde Haagse bemoeizucht en het gebrek aan elan waarmee het onderwijs tegemoet wordt getreden. Daarom moet het lerarentekort worden bestreden, door betere salariering en meer carrièreperspectief. Verder moet de kwaliteit van het onderwijs worden verbeterd, door de kwaliteit van de lerarenopleidingen te verbeteren. Ook moet het lesmateriaal up-to-date zijn. En moeten de scholen strenger worden. Schoolverzuim en -verlaters moeten worden voorkomen. De ongedisciplineerde leerlingen moeten naar tuchtscholen of heropvoedingskampen. Verder moet meer aandacht zijn voor sport, burgerschap en een aantal andere specifieke vakken.

De PVV vindt dat de situatie in de zorg erg slecht gesteld is. Zij vindt dat het kabinet de ouderen, gehandicapten en ernstig zieken keihard in de kou laat staan. Zo zijn de situaties in de verpleeg- en verzorgingshuizen erbarmelijk. *"Verpietering, vereenzaming, vervuiling en vernedering."* Daarom moet veel meer geld naar de zorg. De partij vindt dat meer handen aan het bed nodig zijn, hogere salarissen beschikbaar moet zijn, meer materieel moet komen in de instellingen en dat de medewerkers beter moeten worden geschoold.

Als laatst heeft de PVV bijzondere aandacht voor het functioneren van de overheid. Zij is van mening dat de overheid veel te groot is, niet luistert naar het volk en veel te veel belasting heft. *"In Nederland moet een bestuur komen dat de problemen van de burgers oplost. Politici moeten meer naar de burgers luisteren en minder met zichzelf bezig zijn"* (<http://www.pvv.nl>). Daarom denkt de partij dat een meer directe democratie moet worden opgezet, door middel van bindende referenda, gekozen ambtsvertegenwoordigers, het afschaffen van Eerste Kamer en het verminderen van het aantal zetels in de Tweede Kamer.

2.3.2 Conclusie

De journalistieke media dragen een beeld uit dat een rol kan spelen in de beeldvorming van de PVV. Maar daarnaast kan iemand ook informatie opzoeken van de PVV, om meer informatie te krijgen over de partij. Mensen zijn niet afhankelijk van de pers, ze kunnen bijvoorbeeld de website van de PVV gebruiken om te weten wat de PVV echt wil. Het is nu de vraag welke PVV informatie de PVV-stemmer gebruikt in zijn of haar beeldvorming van de partij. De volgende deelvraag is daarom geformuleerd:

*Welke rol speelt de informatie van de PVV bij
de betekenisgeving van PVV-stemmers aan de PVV?*

2.4 Persoonlijke omgeving

Wanneer mensen hun mening vormen over de politiek, dan kunnen ze zich baseren op de journalistieke media en op de informatie die politieke partijen publiceren. Daarnaast kunnen ervaringen en verhalen uit de omgeving ook een rol spelen in de meningsvorming (Carey, 1988). Mensen lezen gebeurtenissen in de krant, die een rol kunnen spelen in een politieke keuze. Maar wanneer mensen dingen aan den lijve ondervinden, kan dat wel eens meer impact hebben op de politieke voorkeur. Misschien wordt daarom de invloed van de media overschat en zijn ervaringen uit het dagelijkse leven doorslaggevend in de meningsvorming over de politiek.

Mensen krijgen onuitputtelijk veel signalen uit de omgeving, door eigen ervaringen of verhalen uit de sociale omgeving. Je hoeft maar op straat te lopen of met iemand te praten en je krijgt weer nieuwe informatie. Van alle eigen ervaringen en verhalen uit de omgeving worden bepaalde zaken wel opgepikt, andere zaken niet. Mensen selecteren bepaalde informatie, waarop zij hun politieke visie baseren. Het is echter de vraag welke zaken worden geselecteerd door de PVV-stemmers en bijdragen aan het beeld dat zij vormen van de politiek.

Hieronder wordt een korte beschrijving van de leefsituatie in Nederland gegeven. Dit wordt gedaan op basis van een systematische beschrijving en analyse van de levensomstandigheden van de Nederlandse bevolking in 2007 door het Sociaal Cultureel Planbureau (Bijl, Boelhouwer, & Pommer, 2007). In de beschrijving van de leefsituatie wordt

de welvaart, veiligheid en gezondheid in Nederland weergegeven. Er wordt getracht een beeld te geven van de sociale staat van Nederland. Vervolgens wordt dit vergeleken met de belevingswereld van de PVV-stemmers. Wat signaleren de PVV-stemmers? Op welke informatie baseren de stemmers hun politieke beeld?

2.4.1 Welvaart

Het gemiddeld besteedbare inkomen van huishoudens steeg tussen 1995 en 2000 aanzienlijk. Tussen 2001 en 2005 is die stijging gering teruggelopen. Van de ruim 6,6 miljoen huishoudens die Nederland in 2005 telde, had 10% een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Hiervan geeft bijna de helft aan dat zij moeite hebben rond te kunnen komen (Vrooman, Hoff, Otten, & Bos, 2007). Dus in de sociale omgeving van iemand bestaat er 5 % kans dat iemand wordt getroffen die het moeilijk heeft om rond te komen.

Voor de bepaling van de mate van armoede bestaan twee criteria. Het basisbehoeftecriterium beschrijft dat iemand arm is als hij of zij onvoldoende inkomsten heeft om hetgeen in Nederland absoluut noodzakelijk is te kunnen bekostigen. Dit zijn uitgaven voor voedsel en kleding, woonkosten en overige onvermijdelijke uitgaven. Het tweede criterium is het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Dit criterium is een iets ruimere beoordeling van armoede, waarbij er ook vanuit wordt gegaan dan mensen deel kunnen nemen aan sociale participatie. Volgens het eerste criterium bedroeg het aantal arme huishoudens ruim 240.000 (3,7%), volgens het tweede criterium ging het om 420.000 huishoudens (6,4%). Dit zijn respectievelijk 930.000 en 560.000 mensen die in armoede leven. De armoede daalde vanaf het midden jaren negentig de armoede, maar in de periode 2001-2005 liep dit weer op (Vrooman, Hoff, Otten, & Bos, 2007).

Kortom, een zeer groot gedeelte van de bevolking kan in haar onderhoud voorzien. Toch bestaat er een klein gedeelte van de bevolking dat het moeilijk heeft om rond te komen en waarvan een gedeelte leeft onder de armoedegrens.

2.4.2 Veiligheid

Tussen 2002 en 2006 is een daling ingezet van het aantal geregistreerde misdrijven. Vanaf 2006 stopt de daling van de criminaliteit. In 2007 registreerde de politie 1,2 miljoen misdrijven, bijna evenveel als het jaar daarvoor. Bijna de helft van alle geregistreerde misdrijven vindt plaats in de 25 grootste gemeenten. Het betreft in totaal 541.000 misdrijven.

Zodoende is het aantal misdrijven per 1.000 inwoners het hoogst in de grotere gemeentes (Eggen, 2008). Het aantal mensen dat slachtoffer wordt van criminaliteit ligt al jaren iets boven een kwart van de bevolking. De plegers van deze strafbare feiten bestaan in toenemende mate uit 12-17 jarigen en in afnemende mate uit recidivisten (Oppelaar & Wittebrood, 2006).

Bijna de helft van het aantal misdrijven betreft diefstal. Andere veel voorkomende soorten misdrijven zijn vernieling, geweld en verkeersmisdrijven. Het aantal diefstallen is de laatste jaren sterk afgenomen (28%). Maar het aantal vernielingen, geweldsmisdrijven en verkeersmisdrijven namen respectievelijk toe met 13, 18 en 11 procent (Eggen, 2008).

Opvallend is dat 80% van de Nederlandse bevolking denkt dat de criminaliteit de laatste jaren toeneemt, hoewel zij de kans klein achten om zelf slachtoffer te worden van criminaliteit. Ruim een kwart van de Nederlandse bevolking voelde zich in 2004 en 2005 wel eens onveilig. Bijna 95% van de bevolking voelt zich thuis veilig en ruim 85% is in de eigen buurt op zijn of haar gemak. Mensen voelen zich het minst veilig als ze zich 's avonds buiten de eigen woonomgeving begeven, voornamelijk in het openbaar vervoer en rondom uitgaansgebieden (Oppelaar & Wittebrood, 2006).

Het aantal jeugdige verdachten is de laatste jaren sterker toegenomen dan de verdachtenpopulatie in zijn geheel. Hoewel deze trend is gerelateerd aan de geïntensiverde aanpak van jeugdcriminaliteit, blijft het opvallend dat 38% van de verdachten tussen de 12 en 24 jaar is. Daarnaast is het overgrote deel van de verdachten mannelijk (84%). Naast leeftijd en sekse is etnische herkomst een belangrijk en veelbesproken kenmerk van verdachten (Noije & Wittebrood, 2007). Verscheidene databronnen en studies laten zien dat niet-westerse allochtonen gemiddeld meer ernstig en gewelddadig gedrag vertonen dan autochtone Nederlanders (Junger, Wittebrood, & Timman, 2001). Rekening houdend met de omvang van de allochtone en autochtone bevolking, staat respectievelijk 2,2 % en 0,9 % als verdachte geregistreerd. Vooral jonge mannen uit de tweede generatie van niet-westerse allochtonen zijn oververtegenwoordigd (Noije & Wittebrood, 2007). Onder 12-17 jarigen zijn Marokkanen met 8,1% het meest als verdachte geregistreerd. Onder jonge Antillianen bedraagt dit percentage 7,2%, onder Surinamers 5,1% en onder Turken 4,0% (Dagevos & Gijsberts, 2007).

Kortom, de criminaliteit is, tegen de verwachting in van mensen, de afgelopen jaren afgenomen. Het lijkt zo dat het aantal misdrijven is toegenomen. Toch is nog een kwart van de bevolking slachtoffer van criminaliteit. In stedelijke gebieden is de criminaliteit hoger. Slechts een klein gedeelte van de bevolking voelt zich in zijn of haar omgeving onveilig. Overtreders lijken veelal mannelijk, jeugdig en niet-westerse allochtoon te zijn.

2.4.4 Gezondheid en zorg

In de leefsituatie van Nederlanders neemt gezondheid een belangrijke plaats in. Acht van de tien Nederlanders voelen zich gezond. De gemiddelde levensverwachting bij geboorte blijft licht stijgen, deze ligt wel voor hoogopgeleiden hoger dan voor laagopgeleiden. Ook voor de gezonde levensverwachting geldt deze trend (Campen & Draak, 2007).

Aangezien mensen veel waarde hechten aan de gezondheid, is het belang van een goede gezondheidszorg groot. De kwaliteit van de zorg wordt echter bedreigd. Allereerst lijken ongezonde leefgewoonten tot meer ziekten te leiden dan voorheen. In ruim anderhalve eeuw is de gezondheid van Nederlanders enorm vooruitgegaan, maar die verbetering stagneert nu. Daarom moedigt de overheid gezonde leefstijlen aan, zoals sporten, gezonde voeding en niet roken. Ten tweede wordt de zorg complexer. Dit lijkt een obstakel voor zieken, die juist gebaat zijn bij een toegankelijke, goed afgemeten en betaalbare zorg (Campen & Draak, 2007).

Een onderzoek van het CBS en het RIVM wijst uit dat in de periode van 1995 en 2005 de kwaliteit van de zorg op een aantal indicatoren is verbeterd, bij een aantal indicatoren is geen verandering en bij een enkele is de kwaliteit achteruit gegaan (Hilten & Maren, 2007). Het is echter moeilijk om deze resultaten te relateren aan de kwaliteit van de zorg, externe factoren van buiten de zorg kunnen meespelen in de trends. De tevredenheid van de Nederlanders met de gezondheidszorg is over het algemeen positief. Tussen 2002 en 2006 oordeelt men over het algemeen positief over de medische zorg en naar verhouding negatief over de ouderen- en gehandicaptenzorg (Campen & Draak, 2007).

Een groot gedeelte van de Nederlanders vindt zichzelf gezond, een positief gegeven voor de leefsituatie. Het verband tussen de gezondheid van de burgers en de kwaliteit van de zorg is echter ambigu. De kwaliteit van de zorg staat onder druk en is niet erg inzichtelijk. Toch wordt de zorg over het algemeen positief beoordeeld.

2.4.5 Onderwijs

Onderwijs vormt een belangrijk onderdeel van de leefsituatie in Nederland. Onderwijs is immers van belang voor de persoonlijke ontplooiing en talentontwikkeling en vervult essentiële maatschappelijke functies (bijvoorbeeld de sociale cohesie van de beroepsbevolking en de concurrentiepositie van Nederland in de wereld).

Het gemiddelde onderwijsniveau van de leerlingen is gestegen. In het voorgezet onderwijs nam de deelname aan het HAVO/VWO in tien jaar toe van bijna 35% tot ruim 40%. Bovendien zijn sinds de invoering van de vernieuwde tweede fase de slagingspercentages voor het eindexamen duidelijk toegenomen. Daarnaast is de instroom in het hoger onderwijs sterk gegroeid. In 1995 startte 41% van de 17-26 jarigen een opleiding in het hoger onderwijs, in 2006 startte 54% van deze groep zo een opleiding. Verder neemt het totale aantal voortijdige schoolverlaters langzaam af (Herweijer & Bronneman-Helmers, 2007).

Tegelijkertijd groeit het aantal 'zorgleerlingen' in het onderwijs. Steeds meer leerlingen met een beperking volgen met een 'rugzakje' (een leerlinggebonden financiering) het reguliere onderwijs. Daarnaast is het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs (+49%) en het voortgezet speciaal onderwijs (+108%) in de afgelopen tien jaar sterk toegenomen (Herweijer & Bronneman-Helmers, 2007).

Aan de hand van de slagingskansen en -cijfers lijkt het erop dat de kwaliteit van onderwijs in Nederland verbetert. Leerlingen hebben gemiddeld een hoger niveau, door hogere diploma's en meer deelname aan het hoger onderwijs. Het is echter onduidelijk of inhoudelijk de kwaliteit van het onderwijs ook is verbeterd.

2.4.6 Conclusie

Hiervoor is in het kort beschreven hoe de sociale staat van Nederland ervoor staat. Aan de hand van onderzoeken van het Sociaal en Cultureel Planbureau is een zo een objectief mogelijk beeld geschetst van de situatie van Nederland. Hoe welvarend is de Nederlander, hoe veilig is Nederland, hoe is het met de zorg gesteld en hoe staat het ervoor met het onderwijs? Die leefsituatie kan een rol spelen in de betekenisgeving aan de politiek. De omgeving van een persoon levert, zonder tussenkomst van de media, ervaringen en verhalen op die kunnen bijdragen aan de beeldvorming van de politiek.

De beschrijving van de sociale staat van Nederland is een algemeen beeld van de leefsituatie. Deze situatie gaat echter niet voor iedereen op, sommigen ervaren minder lasten en sommigen beleven meer problemen. Zo leeft de PVV-stemmer ook in een persoonlijke omgeving, waardoor hij of zij zaken meemaakt die kunnen bijdragen aan het beeld van de politiek.

Het is nu de vraag welke zaken de PVV-stemmer signaleert in de leefsituatie en wat vervolgens een rol kan spelen in de betekenisgeving aan de politiek. Welke persoonlijk ervaringen of informatie die hij of zij te horen krijgt van anderen worden gebruikt om een beeld te vormen van de politiek? In dit onderzoek wordt onderzocht hoe de persoonlijke omgeving kan bijdragen aan de betekenisgeving van de politiek en de PVV. Hiertoe is de volgende deelvraag geformuleerd:

Welke rol speelt de persoonlijke omgeving bij de betekenisgeving van PVV-stemmers aan de PVV?

2.5 Conclusie

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe PVV-stemmers betekenis geven aan de PVV. De PVV-stemmer heeft op een bepaalde manier een mening gevormd over de politiek (waaronder de PVV), zodat hij of zij heeft besloten om op de PVV te stemmen. Het onderzoek probeert te achterhalen hoe een beeld is gevormd van de PVV, dat uiteindelijk heeft aangezet tot het steunen van de partij.

Het is beargumenteerd dat burgers niet meer geheel geïnformeerd zijn over de politiek, maar zij scannen hun omgeving op relevante zaken. De scannende burger scant voortdurend de omgeving, signaleert informatie die betrekking heeft op eigen belangen en komt voornamelijk in actie indien negatieve zaken worden gesignaleerd. Vervolgens is beschreven dat de individualistische burger zich richt op de basisrechten waarin de overheid moet voorzien en verdere overheidsbemoeienis niet verwacht. Met deze verwachtingen scant de PVV-stemmer haar omgeving.

De omgeving wordt vormgegeven door drie 'basale bronnen'. De onafhankelijke journalistiek doet verslag van gebeurtenissen. De partij zelf publiceert informatie om haar perspectief op de maatschappij bekend te maken. En natuurlijk dragen persoonlijke

ervaringen en verhalen bij aan het beeld van de omgeving. De PVV stemmer scant deze 'bronnen', signaleert voornamelijk zaken die conflicteren met persoonlijke belangen en zet hem vervolgens aan tot het aanhangen van de PVV. Het is nu de vraag hoe de drie 'bronnen' een rol spelen in de betekenisgeving van de PVV. Bepalen de media met name de politieke voorkeur, speelt de PVV informatie een belangrijke rol of is de persoonlijke omgeving doorslaggevend?

3. Methode

In de methodesectie wordt uitgewerkt hoe het onderzoek is uitgevoerd. Er wordt beschreven welke middelen zijn gebruikt om de informatie te verzamelen, welke groep mensen zijn onderzocht en hoe de gegevens zijn verkregen.

3.1 *Dataverzameling*

Om de hoofdvraag te beantwoorden, zijn drie deelvragen geformuleerd. Er wordt onderzocht hoe de PVV stemmer een beeld heeft gevormd van de PVV en wat de rol van de media, de PVV en de persoonlijke omgeving zijn in die beeldvorming. De data ter beantwoording van de deelvragen worden verzameld door middel van diepte-interviews. Een diepte-interview is een goede methode om te achterhalen hoe de relatie is tussen de media en het publiek, en om te kunnen beantwoorden waarom die relatie er zo uitziet. Een interview is een kwalitatieve methode die het toelaat om het publiek in een 'natuurlijkere' setting te analyseren. Hierdoor is het mogelijk om te achterhalen wat de interpretaties van het publiek zijn, wat voor rol de media spelen in het dagelijkse leven van het publiek en hoe het publiek de media gebruikt als informatiebron. Het geeft meer inzicht in hoe het publiek de media-inhoud interpreteert, gebruikt, begrijpt en betekenis aangeeft (Hansen, Cottle, Negrine, & Newbold, 1998). Een nadeel van de interviewmethode is dat de methode relatief tijdsintensief is. In vergelijking met bijvoorbeeld vragenlijsten, kan slechts een beperkt deel van de groep worden ondervraagd. Daarom geven data van interviews wel diepere inzichten in de verhouding tussen het publiek en de media, maar zijn wellicht minder representatief voor de gehele groep.

3.2 *Selectie respondenten*

De respondenten van dit onderzoek zijn PVV-stemmers, mensen die de Partij voor de Vrijheid aanhangen en bij verkiezingen stemmen op de partij. Er is gekozen om tien PVV-stemmers te interviewen. Mogelijke respondenten zijn benaderd via het internet. Allereerst zijn 176 mensen benaderd via de sociale netwerk website *Hyves*. Binnen de website is een apart netwerk (een *hyve*), waarvan ruim 6.000 sympathisanten van Geert Wilders lid zijn (<http://geertpvv.hyves.nl>). In een eerste stadium zijn oudere leden van de *hyve* benaderd, woonachtig in en rondom de Randstad. Door een beperkte respons zijn de randvoorwaarden in een later stadium van het onderzoek veranderd en zijn mensen vanaf 25 jaar in en rondom

de Randstad benaderd. De groep is tot tweemaal toe benaderd. De twee verzoekbrieven zijn te vinden in Bijlage 1. In totaal reageerden 29 mensen op de verzoekbrieven. Van deze groep gaven 21 mensen aan niet mee te willen werken. Eén persoon wilde meewerken, maar kon uiteindelijk door persoonlijke omstandigheden niet deelnemen aan het onderzoek. Eén persoon wenste niet mee te werken, maar verwees door naar haar zoon die wel wilde deelnemen aan het onderzoek. Via *Hypes* werkten uiteindelijk 7 respondenten mee aan het onderzoek. Daarnaast zijn 11 mensen benaderd via de website *Forum voor Vrijheid*, een forum waarvan de idealen sterk overeenkomen met de idealen van de Partij voor de Vrijheid (<http://www.forum-voor-de-vrijheid.nl>). Dezelfde twee verzoekbrieven zijn verstuurd, als de brieven via *Hypes*. Drie mensen van deze groep lieten weten niet mee te kunnen of willen werken, de rest gaf geen respons op de verzoeken. Daarnaast wilden twee respondenten meewerken, naar aanleiding van een interview met een van de andere respondenten. En als laatste is één respondent gevonden via het netwerk van de onderzoeker.

3.3 De respondenten

In dit verslag worden de tien respondenten met pseudoniemen genoemd. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 36,5 jaar. Drie vrouwen werkten mee aan het onderzoek en er namen zeven mannen deel. Ze zijn allemaal woonachtig in of in de buurt van de Randstad.

Sarah	Rotterdam	38 jaar	Zelfstandig ondernemer
Laurens	Amersfoort	48 jaar	Heftruckchauffeur
Ilse	Rotterdam	38 jaar	Huisvrouw
Reinier	Voorburg	38 jaar	Treinmachinist
Rutger	Rijnsburg	23 jaar	MBO-student
André	Voorburg	26 jaar	Fiscaal adviseur
Hidde	Den Haag	44 jaar	Teamleider boekhouding
Tessa	Amersfoort	26 jaar	Huisvrouw
Hugo	Amersfoort	55 jaar	Trainer callcenter
Jan-Kees	Dordrecht	29 jaar	Accountmanager

3.4 Interviewvragen

Door middel van diepte-interviews moet worden gestreefd naar een reconstructie van het gezichtspunt van de PVV-stemmers. De interviewer probeert zich tijdens het gesprek in de respondent te verplaatsen en hem of haar zo goed mogelijk te begrijpen. Hij laat elke respondent zo veel mogelijk zijn of haar eigen verhaal vertellen, door een open houding aan te nemen (Aalberts, 2006). De interesse gaat vooral uit naar de mening over de politiek, de PVV en de media. Deze drie onderwerpen zijn achtereenvolgens in de gesprekken aan de orde geweest om enig structuur in de interviews toe te passen. In Bijlage 2 is een lijst met interviewvragen toegevoegd, die diende als leidraad voor de interviews.

Allereerst is aan de respondenten gevraagd wat hun mening is over de politiek. Hoe denken zij over het huidige kabinet en wat vonden ze van vorige kabinetten? Wat vinden ze goed gaan in Nederland en wat gaat er verkeerd? Welke onderwerpen vinden ze belangrijk in de politiek? Vervolgens is gevraagd hoe de respondenten tot deze mening zijn gekomen. Waarom vinden ze het kabinet slecht functioneren, hoe merken ze dat? Waarom vinden ze het slecht gaan in Nederland, zien ze dat in de omgeving of lezen ze dat in de media? Daarnaast is aan de respondenten gevraagd hoe zij denken over de PVV en Wilders. Wat vinden ze van de PVV en Wilders? Kennen ze de standpunten? Vervolgens is gevraagd waarom zij die sympathie hebben voor de PVV en Wilders. Waarom geloven zij in de PVV en niet in andere partijen? Als laatste wordt gevraagd naar het mediagebruik van de respondenten en of zij bewust zijn van de media-invloed op de berichtgeving. Hoe krijgen ze hun informatie over de politiek? Wat vinden ze van de parlementaire verslaggeving?

Als het perspectief op de politiek, de PVV en de media duidelijk is van de respondent, moet meer inzicht bestaan in de manier hoe de PVV-stemmer betekenis geeft aan de PVV. Welke informatie gebruikt de PVV-stemmer uit de media, welke informatie gebruikt hij uit de directe politieke informatie en welke informatie gebruikt hij uit de persoonlijk omgeving? En wat voor rol spelen deze 'bronnen' in de beeldvorming van de partij.

3.5 Analyse

De literatuurstudie van dit onderzoek gaf inzicht in de lacunes in de bestaande kennis. Op basis van die studie wordt een vergelijking gedaan tussen de literatuur en de data van de

diepte-interviews. Om deze analyse uit te voeren, zijn de interviews getranscribeerd. Van ieder interview is vervolgens een samenvatting gemaakt. Alle samenvattingen staan in hoofdstuk 4 van deze thesis, zodat het de lezer kan helpen zich in de PVV-stemmer te verplaatsen. Vervolgens zijn de onderwerpen van alle interviews geclusterd. Op basis van de gefundeerde theoriebenadering is een constante vergelijkende methode toegepast (Glaser & Strauss, 1967). Hieruit komt een 'gedeeld beeld' voort van de PVV-stemmers. In hoofdstuk 5 van deze thesis is dit beeld weergegeven. Dit beeld is vergeleken met de bevindingen van de literatuurstudie. Deze vergelijking kan bevestigende en afwijkende resultaten opleveren ten opzichte van de literatuur, die vervolgens zullen worden geïnterpreteerd door de onderzoeker (Aalberts, 2006). Uiteindelijk komt er meer inzicht in hoe de PVV-stemmer zijn beeld van de PVV vormt en wat hierbij de rol van de journalistieke media, de PVV en de persoonlijke omgeving is.

4. Resultaten

In de resultatensectie wordt ieder interview samengevat. De belangrijkste zaken en uitspraken komen naar voren. Er wordt gestreefd om een zo correct mogelijk beeld van de respondenten naar voren te laten komen. De meest belangrijke punten en opmerking uit de interviews zijn beschreven.

4.1 Interview "Sarah"

Sarah woont en werkt in Rotterdam. Zij heeft als zelfstandig ondernemer een winkel opgezet. Haar onderneming is gevestigd in een multiculturele wijk en wordt veelvuldig geconfronteerd met de problemen van die wijk. Ze ziet in haar wijk, maar ook in andere situaties veel verkeerd gaan. Volgens haar is het de taak van de politiek om daar wat aan te doen. Er verandert echter weinig. Daarom is haar vertrouwen in de politiek zeer laag. Hoewel ze het niet honderd procent eens is met Geert Wilders, deelt ze wel veel ideeën met hem. Omdat Wilders harde standpunten heeft, vindt ze het schokkend dat ze haar mening deelt met hem.

Sarah vindt veel verkeerd gaan in Nederland. Ze ziet om haar heen een duidelijke verruwing van de maatschappij. Al voor de ramp met de Twin Towers in New York waren er problemen in de samenleving. Maar sinds 9/11 zijn de bevolkingsgroepen meer tegenover elkaar komen te staan (zie kader). Ze erkent het niet graag, in veel groeperingen zitten verkeerde mensen, maar onder de Marokkanen zijn wel veel mensen die geen respect hebben voor anderen. Ze denkt dat vooral door de geloofsovertuiging van moslims bepaalde normen en waarden van de Nederlandse samenleving worden geschonden. Volgens haar mogen Moslims in zekere mate hun geloof uiten, zolang de uitingen niet in strijd zijn met de Nederlandse normen en waarden.

In deze kwestie rond de multiculturele samenleving vindt ze het een groot probleem dat als ze problemen ziet met allochtonen, ze dit niet mag aankaarten. Indien ze zich hierover uitspreekt, is zij de racist en is degene die problemen veroorzaakt het slachtoffer van discriminatie. Daarom denkt ze dat er een taboe heerst over het uitspreken van bepaalde

"Juist, want op het moment dat die Twin Towers werden neergehaald, was het feesten in de straat en toeteren. Echt joh, met drie, vier auto's in de straat. De straat werd opgehouden, omdat ze zaten te juichen. En dan kwam een groepje naar Nederlanders, jullie zijn de volgende... Zo, tof joh hé."

problemen met allochtonen. Bovendien is ze van mening dat allochtonen een voorkeursbehandeling krijgen. Met allerlei subsidies worden allochtonen gestimuleerd om te integreren in de maatschappij en de 'gewone' Nederlander moet het zelf zien te rooien. Ze denkt dat de 'elitaire' politiek de problemen van de straat niet zien. Ze wordt niet gehoord door de politiek, de problemen worden niet erkend.

Verder ziet ze in haar omgeving dat bepaalde regelingen niet kloppen. Vroeger zijn veel regeling opgezet, waardoor zwakkeren in de samenleving werden gesteund. Volgens haar is er echter veel misbruik van gemaakt. *"Een nichtje vond het prima om niet te werken en vroeg een werkloosheidsuitkering aan. Een buurman kreeg kinderbijslag voor twaalf kinderen, terwijl hij maar drie kinderen had."* Daarom denkt ze dat door dit soort uitbuiters de staatskas leeg is. Volgens haar heeft Nederland een enorme staatsschuld. En nu moeten mensen die jaren hard hebben gewerkt, de gevolgen ervan ondervinden. Haar stiefvader is door een ernstig incident onder het bestaansminimum terechtgekomen en voor hem is geen regeling meer. Ze vindt het vreselijk dat iemand die jarenlang hard heeft gewerkt, nu buiten de boot valt. Ze vindt het zeer onrechtvaardig.

Met al die problemen om haar heen, vindt ze het opmerkelijk dat op veel posten wordt bezuinigd behalve ontwikkelingshulp. Volgens haar is het niet te verkopen dat in Nederland nog voedselbanken zijn, terwijl veel geld naar het buitenland gaat (zie kader). Ze vindt dat het geld naar de echte problemen moet in Nederland. *"Het is toch logisch dat je pas voor een ander kunt zorgen, als je goed voor jezelf kan zorgen! (...) Maar de kabinetten van de laatste 20 jaar zorgen eerst voor een ander."*

*"Als ik als huisvrouw zijnde
Greenpeace ga steunen, als mijn
eigen buur niet te eten heeft. Die om
een boterham moet gaan bedelen.
Dat is in Nederland aan de hand."*

De politiek vindt ze niet te vertrouwen. Ze wilde altijd graag op een partij stemmen, maar wist nooit op welke partij. Daarom stemde ze altijd blanco. Volgens haar hebben de partijen allemaal veel praatjes, maar komen nooit hun beloftes na. Er bestaat een groot verschil voor ze de macht hebben en als ze de macht hebben. Ze denkt dat dat altijd al zo is geweest. Vroeger gebeurde dat achter gesloten deuren. Tegenwoordig leggen de media dit bloot.

Met Geert Wilders is ze het ook niet honderd procent eens. Toch vindt ze het de enige partij waar ze zichzelf in terugziet. Hij maakt dingen bespreekbaar waar voorheen een taboe

op lag. Ze vindt het goed dat hij een hardere aanpak wil van de problemen die zij dagelijks ondervindt. Daarnaast vindt ze het belangrijk dat hij zich concentreert op de zorg, betaalbare huizen en belastingen. Wel vindt ze dat hij te ver gaat als hij de Koran wil verbieden.

Ze vindt dat de media gekleurd is. Journalisten (en politici) ‘demoniseren’ Wilders, net zoals dat gebeurde bij Pim Fortuyn. Geert Wilders moet eens op een normale manier worden uitgezonden. Men moet open met ‘m in debat gaan. Sarah wil zich niet blind staren op de camera, ze vindt dat journalisten zaken vertellen uit hun gezichtsveld. Ze volgt liever de politiek en Geert Wilders via het internet. Zo kan ze op de website van de PVV en via *Hyves* uitspraken van Wilders rechtstreeks vernemen.

4.2 Interview “Laurens”

Laurens vindt dat we niet mogen klagen in Nederland, maar dat hebben we niet te danken aan de politiek. De politiek boekt volgens hem maar weinig resultaten. Hij vindt zichzelf een arbeider. Hij maakt zich daarom zorgen om de regelingen voor arbeiders. Hij is bang dat bepaald beleid ten koste gaat van de arbeiders. Oorspronkelijk stemde hij op de PvdA, maar hij vond dat de partij een te arrogante houding kreeg. Daarom zag hij meer in Pim Fortuyn en nu in Geert Wilders.

Laurens heeft geen hoge pet op van de politiek. De huidige politieke partijen hebben geen idealen meer. Ze doen alleen maar hun best om zoveel mogelijk zetels in de Kamer te bemachtigen. Ze willen zoveel mogelijk mensen in de regering krijgen. En de verschillende partijen houden dit onderling in stand. Het levert de partijen alleen maar geld op (zie kader). Hij ziet geen resultaten van de politiek. *“De politiek klopt zichzelf vaak op de borst met resultaten waarvan niets te zien is. Het is een erg arrogante houding.”* Laurens denkt dat de situatie in Nederland niet te danken is aan de politiek, volgens hem zorgt het bedrijfsleven ervoor dat het goed gaat in Nederland. Bovendien denkt hij dat er een ‘standaardcyclus’ is om de tien jaar, waarin we van recessie naar hoogconjunctuur leven. Hij vindt dat de politiek niet zorgt voor veranderingen.

“Ja, als je daar zeven ministers hebt zitten, dan heb je zeven man extra in die kamer zitten. En dat levert wel weer zoveel geld op.”

Laurens is teleurgesteld in voornamelijk de PvdA. *“De politiek komt niet meer op voor de arbeiders.”* Hij zag bijvoorbeeld dat de gepensioneerde havenarbeiders in de steek werden gelaten. In plaats daarvan komen ze alleen maar op voor de allochtonen.

Laurens heeft op zich niets tegen allochtonen. Op z'n werk heeft hij veel te maken met mensen van een andere afkomst en daar ondervindt hij geen problemen met allochtonen. Toch zijn er problemen met de integratie van bevolkingsgroepen. Hij denkt dat lang geleden de regering het heeft nagelaten om immigranten op een goede manier te spreiden over het land en daarom denkt hij dat er nu problemen zijn. Zo zijn er in het onderwijs veel allochtone kinderen met een taalachterstand. Die achterstand haalt het niveau van de klas naar beneden en dat gaat ten koste van de andere kinderen, zoals het zoontje van Laurens. Verder vindt hij dat een grote groep moslims gewoon 'goed' zijn en dat slechts een kleine groepering fout is. Hij denkt dat een boel mensen daar gevaar in zien. Sommige mensen komen uit landen die ver achterlopen. Die mensen moeten in Nederland niet proberen op diezelfde wijze te leven. Ze respecteren dan niet de Nederlandse normen en waarden, waaraan ze zich juist moeten aanpassen.

Laurens denkt dat in de politiek, maar ook daarbuiten, bepaalde zaken niet genoemd kunnen worden. Door de Tweede Wereldoorlog mogen minderheden niet worden gediscrimineerd, daarom is het niet geaccepteerd om te stigmatiseren. Hij denkt daarom dat in de gevestigde partijen bepaalde politici de mond worden gesnoerd. Desondanks is Laurens van mening dat veel mensen onbewust wel bepaalde minderheden veroordelen, het wordt echter niet hardop gezegd (zie kader). Op die manier worden volgens hem veel problemen betreffende de integratie in de doofpot gestopt en daardoor ontstaan weer nieuwe problemen. Hij denkt dat Wilders die zaken wel durft te benoemen.

“Ja, ik weet niet wat ze onder discriminatie vinden verstaan, maar er wordt al snel gevonden dat iets discriminerend is. Of als het kwetsend is voor bepaalde groepen. Kijk, als ze een paar Marokkanen in Maastricht doodrijden, dan zullen de meeste mensen zo iets hebben van... Tja.”

“Wilders neemt bewust geen blad voor z'n mond.”

Verder vindt Laurens dat de politiek, en voornamelijk de linkse partijen, zorgen voor hoge accijnzen en belastingen. *“Benzine, aardgas, vliegtickets, rookwaar, het is allemaal erg duur door belastingen en accijnzen.”* Volgens hem verdient de politiek daar bakken met geld aan. Hij denkt dat ze dat doen om bepaalde projecten te kunnen financieren, die ten goede komen

aan het milieu. Hij vindt echter dat de problemen met het milieu fabeltjes zijn. *“De ijskap is op bepaalde punten nog nooit zo dik geweest.”* Hij denkt dat alleen Wilders opkomt voor de ‘gewone’ man die zijn shaggy wil blijven roken.

Laurens vindt het soms wel interessant om de politiek te volgen. Hij luistert Radio 1 of BNR nieuwsradio. Soms kijkt hij Pauw en Witteman. Hij is van mening dat de media Wilders groot hebben gemaakt. De media willen zoveel mogelijk kijkcijfers bereiken en lopen daarom achter Wilders aan. Alles wat Wilders zegt, staat de volgende dag meteen in de krant of is in het nieuws. En doordat de argumenten van Wilders veel duidelijker en sterker zijn dan argumenten van anderen, staat de PVV-voorman erg sterk. Niemand heeft een doelmatig antwoord op Wilders. Daarom kan Wilders via de media alleen maar meer aanhang winnen.

4.3 Interview “Ilse”

Ilse is huismoeder en woont in een multiculturele wijk in Rotterdam. Vroeger was ze zelfstandig ondernemer, ze had een eigen winkel. Door een brand is haar winkel verloren gegaan. Nu is ze veel thuis en besteed veel tijd aan het doornemen van de media. Ilse is niet positief over het kabinet, ze smijten volgens haar veel te veel geld over de balk. Bovendien wordt ze met veel problemen geconfronteerd. Ze denkt dat de regering geen goed beleid uitvoert om die problemen te verhelpen. Ze vindt dat het anders moet.

Ze vindt dat de politiek erg veel geld besteed aan nutteloze projecten, zowel op landelijk als lokaal niveau. Het is zonde dat een nieuw centraal station in Rotterdam wordt gebouwd, terwijl het oude station nog voldeed. Ook de Betuwelijn kostte erg veel geld, terwijl blijkt dat de oude treinbanen voor hetzelfde doel kunnen worden gebruikt. En het geld voor ontwikkelingshulp is geldsmijterij. Het eten ligt in ontwikkelingslanden op de kade weg te rotten, terwijl er in Nederland mensen zijn die van voedselpakketten leven. De politiek moet het geld besteden aan de echte problemen in het eigen land (zie kader).

“Als het kabinet toch... Uh, uh, een gezin is in principe ook een klein kabinet. Als ie, je je gezin zo regeert als het kabinet Nederland nu doet, dan werkt het gewoon niet. Dat is in het klein, maar dat werkt gewoon niet. Want je moet gewoon eten hebben en je moet niet geld uit gaan geven aan gekke dingen, want dan moet je leningen gaan nemen ofzo. Je moet eerst zorgen dat je zelf tevreden hebt, voordat je ‘t pas anderen gaat geven.”

Ilse woont in een multiculturele wijk. Ze vindt dat er positieve dingen zijn aan een multiculturele samenleving. *“Liever duizend nationaliteiten, dan alleen Nederlanders.”* Ilse weet dat in haar deelgemeente honderdzeventien nationaliteiten leven. Ze vindt het handig dat je daardoor wel een lekker ‘broodje bakkeljauw’ of shoarma om de hoek kan halen!

Maar Ilse vindt het wel erg dat het steeds onveiliger wordt. *“Vroeger was het veilig in de wijk, je kon een touwtje uit de brievenbus hangen en je fiets hoefde niet op slot.”* Maar sinds de komst van de moslims is het volgens haar een stuk onveiliger geworden. Ze wil hen niet meteen als de schuldigen aanwijzen. Maar ze denkt dat sinds de komst van de moslims dat eerst het touwtje naar binnen moest, vervolgens moest de fiets op slot en uiteindelijk moest die zelfs binnengezet worden. Het is volgens haar toch typisch zo’n verband.

Daarom beangstigt het haar dat Nederland gaat ‘Islamiseren’. Ze ziet dat aan de christelijke tradities die worden opgegeven. Ze vindt dat op de feestdagen als Hemelvaartsdag en de Kerstdagen de winkels dicht horen te zijn, maar tegenwoordig zijn ze open. Terwijl de Islamitische winkeltjes op vrijdag, hun gebedsdag, dicht zijn. Maar ook denkt ze dat moslims gemiddeld meer kinderen krijgen dan Nederlanders, daardoor zijn er dadelijk nog veel meer moslims. Volgens haar kun je in haar wijk niet meer de rood, wit, blauwe vlag uithangen, want dan weten ‘ze’ dat daar een Nederlander woont. *“Op die manier gaat de Nederlandse cultuur verloren.”*

Volgens Ilse heeft de regering vroeger teveel vrijheden gegeven aan allochtonen. Ze denkt echter dat moslims niet om kunnen gaan met zoveel vrijheden. Ze maken volgens haar misbruik van die vrijheden. Zo frauderen Islamitische scholen met subsidiegelden. In plaats van geld uit te besteden aan lesboeken en –materiaal, maken ze met subsidiegeld reisjes naar Mekka. Zulke verhalen hoort Ilse nog niet in haar omgeving, zulke negatieve dingen leest ze vooral in de media. Ze heeft wel het gevoel dat het steeds dichterbij komt. Ze vindt dat zulke dingen niet mogen gebeuren, daarom moet er een hardere aanpak komen.

Op de peuterschool van haar zoontje wordt ze nog niet geconfronteerd met de negatieve invloed van allochtonen. Maar ze vreest het wel wanneer haar zoon naar de basisschool moet. Uit haar omgeving heeft ze begrepen dat op de scholen alleen maar allochtone kinderen zitten, haar zoon wordt dadelijk de enige blanke. En veel allochtone kinderen kunnen nog geen Nederlands, dat vergt veel aandacht. Hierdoor denkt ze dat haar

eigen zontje straks een achterstand op gaat lopen. Daarom vindt ze dat er iets moet gebeuren aan die zwarte scholen.

Ook vindt ze dat er meer geld naar de jeugd moet. Momenteel vervelen de jongeren zich teveel op straat. Daarom vindt ze het niet raar dat ze allemaal rottigheid gaan uithalen. Autochtonen hebben volgens haar een mentaliteit dat ze er wat van maken, ze zetten de schouders eronder. Maar ze denkt dat allochtonen die mentaliteit niet hebben, dat komt volgens haar doordat in Nederland alles voor hen wordt geregeld. Daarom vindt ze dat je er wel geld in moet stoppen.

Ilse is van mening dat de politiek al die problemen niet zien, ze verdoezelen al de problemen. Ze denkt dat de politici op een te grote afstand leven van de samenleving (zie kader). Ze hebben volgens haar geen idee hoe het leven in de stad is, ze weten niet hoe het is om tussen allochtonen te wonen. De politici trekken allemaal naar de rijkere gebieden. Ilse vindt dat de politiek moet veranderen. Nu zijn het volgens haar te zachtaardige figuren. Doordat de samenleving is verhard, is een andere manier van regeren nodig. De regering moet een hardere aanpak uitvoeren.

“Kijk dan naar Koninginnedag en met de politici is het precies hetzelfde. Die komen op bezoek en wat gebeurt er. Beatrix komt op bezoek in Rotterdam en wat gebeurt er, normaal loop je in de stront door de stad en omdat dat niet wordt opgeruimd. En Beatrix komt naar de stad en ze gaan de straten egaliseren, lantaarnpalen gaan ze verven... Dat klopt toch niet. Dus dat mens komt naar Rotterdam en denkt van nou, toch wel een nette stad, terwijl een dag erna loop ik in de hondenstront.”

Ilse vindt dat Wilders wel de dingen oppikt die in de grote steden gebeuren, hij benoemt wat in de samenleving leeft. Door haar onvrede met de huidige politiek, zou ze op Wilders stemmen. Ilse is ervan bewust dat Wilders een perfect figuur is voor de media, door z'n uiterlijk krijgt hij veel aandacht. Ze denkt dat de media hem echter in een negatief daglicht zetten. Volgens haar creëren de media hun eigen werkelijkheid. Ze luisteren niet altijd goed naar Wilders, waardoor een ander beeld naar voren kan komen.

4.4 Interview “Reinier”

De 35-jarige Reinier woont in Voorburg. Hij heeft veel plezier in zijn baan als treinmachinist. Hij is een mondige burger. Als vakbondslid is hij gewend om zich goed te verdiepen in zaken. En dat doet hij ook met de politiek. Hij loopt niet achter de media aan. Berichten

onderzoekt hij grondig door altijd meerdere bronnen te beraadslagen, op die manier probeert hij een goede mening te vormen.

Reinier heeft geen goed woord over voor het huidige kabinet. In zijn woorden doet de regering alleen maar aan ‘pappen en nathouden’. Ze zijn totaal niet daadkrachtig. Bepaalde problemen komen ze niet onder ogen en pakken ze niet aan. Balkenende is een ‘Bak ellende’, een slappe hap. Eigenlijk doet de regering volgens Reinier niets goed. Hij heeft daarom geen vertrouwen in de regering.

Hij is van mening dat de politici elkaar een handje boven het hoofd houden. Ze zorgen ervoor dat ze op hun zetel kunnen blijven zitten en geld verdienen. Als een aantal ministers bijvoorbeeld in het diskrediet worden gebracht door moties van wantrouwen, behoren ze op te stappen. Zo gaat dat ook als bestuurslid bij een bedrijf. Maar in de politiek blijven ze zitten. Reinier denkt dat de politiek bang is voor verandering. Ze durven volgens hem geen nieuwe verkiezingen uit te schrijven, want ze zijn bang dat de nieuwe partijen teveel stemmen krijgen. Hij denkt dat ze partijen als die van Wilders of Verdonk willen buiten sluiten.

Reinier vindt het buitenlandbeleid van de regering verkeerd. Ze lopen alleen maar achter de Verenigde Staten aan. Want hij vraagt zich af wat Nederland heeft te zoeken in Afghanistan? Verder denkt hij dat ze voorop willen lopen met de Europese regelgeving. En gaat er volgens hem veel te veel geld naar de derdewereldlanden, dat niet aankomt bij de

mensen. Hij denkt dat het ontwikkelingsgeld wordt besteed aan wapens.

Verder vindt hij het een groot probleem dat de regering de integratie niet durft aan te pakken. Op zijn werk wordt hij veel geconfronteerd met minderheidsgroepen. Hij vindt Turken en Chinezen groeperingen die goed zijn geïntegreerd. Maar het zijn volgens hem de Marokkanen en Antillianen die voor problemen zorgen. In grote groepen zijn ze op zoek naar ruzie. Hij denkt dat het doelloze groepen jongeren zijn die altijd provocerend gedrag vertonen. Op die manier bewijzen ze iedere keer

“Laat het maar in de krant zetten dat die Marokkaanse jongens de hele zaak heeft geterroriseerd. Maar laat het ook in de krant zetten als een Nederlandse groep jongen dat heeft gedaan. Je moet niet gaan discrimineren. Maar je mag ‘t niet zeggen, want het is een groep Marokkaanse jongeren, hallo. Als een Nederlandse groep jongens het is, mag het wel. Een blanke jongen heeft dat gedaan. Als Nederlander wordt je hier gediscrimineerd.”

weer dat ze voor problemen zorgen. Maar wat Reinier vervolgens erg vervelend vindt is dat er niets over gezegd mag worden. In dit land mag niet gestigmatiseerd worden (zie kader). Dat moet volgens hem eens veranderen. *“Noem het beestje eens bij z’n naam.”*

Alles wat te maken heeft met de Islam ligt gevoelig en kan daarom niet worden uitgesproken. Reinier werkt met Islamitische collega’s, zodoende weet hij dat een heleboel moslims geweld afwijzen. Net zoals in andere geloofsovertuigingen, zijn het de radicale gelovigen die voor problemen zorgen. Het zijn de extreme moslims. Maar ook dit mag niet gezegd worden. Het kabinet wil de moslims juist te vriend houden en heeft daarom een voorkeursbeleid voor moslims. In Nederland is het niet meer dat je wordt beoordeeld op je kwaliteiten, maar mensen met een allochtone afkomst krijgen een voorkeursbehandeling.

Reinier vindt zo’n voorkeursbeleid een erg slechte zaak. Mensen moeten volgens hem worden beoordeeld op hun kwaliteiten en niet op hun geslacht of afkomst (zie kader). Het moet daarom niet uitmaken of iemand uit Turkije, Marokko of Nederland komt. Hij vindt dat als iemand over de goede papieren en kwaliteiten beschikt, dat zo iemand moet worden aangenomen. De keuze moet volgens hem niet gebaseerd worden op geslacht of afkomst.

*“Ik zie hier in Den Haag een tram rijden.
Brandweer zoekt mensen. Denk je leuk,
dat is wat voor mij. Gaan we doen.
Solliciteren. Op het tweede rijtuig stond,
vrouwen. Op het derde tuig stond en
allochtonen hebben voorrang. Dan
vraag ik me af als rechtsgeaarde
Nederlander die trots is op Nederland.
Wie gaat er solliciteren op die baan? Ik
heb het niet gedaan.”*

Reinier is van mening dat Pim Fortuyn deze problemen voor het eerst wel eens durfde te benoemen. En vervolgens vindt hij dat Wilders dat nu ook doet. Volgens Reinier hebben Fortuyn en Wilders die taboe’s doorbroken. Op die manier kan Wilders volgens hem wel daadkrachtig zijn. Het is echter jammer dat Wilders het teveel vergroot. Reinier vindt dat Wilders alle moslims op een hoop gooit, maar hij moet zich juist concentreren op de ‘mannen in jurken’.

Verder vindt hij het positief dat Wilders de bureaucratie wil aanpakken. Hij wil het ambtenarenapparaat verkleinen. Momenteel sturen tien ambtenaren één medewerker aan. Er moeten volgens hem kortere lijnen komen tussen de overheid en de uitvoer op straat. Volgens Reinier leidt zo’n log ambtenarenapparaat ertoe dat veel geld wordt verspild aan dure projecten. Het veroorzaakt bijvoorbeeld dat er nog steeds geen HSL treinen rijden.

Reinier vindt Wilders wel iets te teatraal handelen. Maar hierdoor zet hij zichzelf wel in de kijker. Daarom denkt Reinier dat hij wel veel media aandacht krijgt. Een groot nadeel van de journalistiek is volgens hem dat ze alleen de Islampunten van Wilders eruit lichten. Reinier is van mening dat de journalistiek een vertekend beeld weergeeft. Volgens hem zijn journalisten geen doorgeefluik, maar zijn ze belust op sensatiepolitiek. Hierdoor trekken journalisten zaken uit hun verband. Reinier gebruikt daarom liever het internet, om zich te laten informeren over de politiek.

4.5 Interview "Rutger"

Rutger uit Rijnsburg is in opleiding voor ICT beheerder. Van jongst af aan interesseert hij zich voor de politiek. Hij ging al veel in discussie met zijn juffrouw over de politiek. Maar de opkomst van Pim Fortuyn leidde ertoe dat hij echt de politiek ging volgen. Fortuyn liet eindelijk eens een ander geluid horen. Nu gaat hij geregeld naar de Tweede Kamer om een debat te volgen of zoekt hij de politici op tijdens campagnes. En dan vooral Geert Wilders.

Rutger vindt dat de regeringspartijen vaak hun beloftes niet nakomen. De PvdA wilde bijvoorbeeld een referendum over het Europese Verdrag, maar die komt er nu niet. En het CDA wilde in eerste instantie geen generaal pardon, maar die is er toch gekomen. Volgens hem komen mensen die stemmen op een regeringspartij er vaak bedrogen van af. Daarom daalt de aanhang van de regeringspartijen altijd, zodra ze zitting nemen in het kabinet. Tijdens de bezoeken van Rutger aan de Tweede Kamer valt hem op dat bepaalde politici zo onduidelijk spreken. Soms wordt hen wat gevraagd en dan geven ze antwoord "*en dan heb je zo iets van, ja, wat bedoelen ze nou eigenlijk?*" Daarentegen spreken volgens hem politici in de oppositiepartijen veel duidelijker. Hij heeft het idee dat zij veel dichterbij het volk staan. Hij vindt daarom dat de manier van spreken erg belangrijk is, het is aanvullend op wat wordt gezegd en het wekt vertrouwen.

Rutger vindt een probleem van de regering dat ze niets doen aan het dure leven. Alle basisbehoeften worden volgens hem de laatste tijd veel duurder. Bijvoorbeeld het eten uit de supermarkt, het vervoer door gestegen benzineprijzen en de oplopende verzekeringskosten. Het maakt het leven veel duurder. Maar Rutger denkt dat de regering er niets aan doet. Volgens Rutger beweert Wilders dat hij ervoor zorgt dat mensen weer meer geld in hun

portemonnee krijgen. Wilders wil bijvoorbeeld niet dat Nederland veel geld afdraagt aan Brussel. En hij wil geen geld meer geven aan de Antillen. *“Dat is geld naar zee brengen, zei ie.”*

Verder vindt Rutger de regering te ‘zachtaardig’ voor allochtonen. Rutger is van mening dat een hardere, stevigere aanpak nodig is in het immigratiebeleid. Er moet volgens hem een soort selectie van immigranten zijn, niet iedere immigrant moet zomaar Nederland binnen kunnen komen. Rutger vindt het belangrijk om eerst de aandacht te vestigen op de allochtonen in Nederland. Deze groep moet volgens hem goed integreren, ze moeten zich aanpassen aan de heersende cultuur. Ze moeten bijvoorbeeld Nederlands kunnen spreken, voorlopig zijn er nu nog mensen in Nederland die dat niet kunnen. Rutger ondervond op z’n stage dat het moeilijk is om allochtone mensen te benaderen en te betrekken bij de maatschappij. Zij zijn niet gemotiveerd om deel te nemen aan integratieprojecten. Dat is erg teleurstellend. Daarom gelooft hij niet in het beleid van het huidige kabinet. *“Het schiet niet op om thee te gaan drinken. Ella Vogelaar moet ze harder aanpakken en ze niet in de watten leggen.”*

Rutger heeft het idee dat je vroeger niet tegen buitenlanders mocht uitspreken. Dat merkte hij al in de klas. *“Toen de juffrouw vroeg hoe het kwam dat het percentage mensen in Nederland toenam en één van de kinderen reageerde dat het kwam door de grote aantallen buitenlandse mensen die naar Nederland kwamen, nou dan sprong ze uit haar vel!”* Volgens Rutger was Pim Fortuyn de eerste die de problemen met minderheden durfde te benoemen. Vervolgens betitelden leraren hem wel als racist, dat vond Rutger weer erg eenzijdig. Rutger is van mening dat tijdens het paarse kabinet een soort linkse indoctrine in het onderwijs bestond. Kinderen werden op die manier beïnvloed.

Rutger is van mening dat Wilders, net als Pim Fortuyn, ook de problemen met minderheden noemt. Eén van de hoofdpunten van de PVV, naast onderwijs en zorg, is volgens Rutger dan ook de problemen met de Islam. Hij denkt dat de media de partij alleen met de Islam in verband brengt, daardoor lijkt het een *one-issue* partij. *“Ze schilderen Wilders verkeerd af.”* Verder vindt Rutger dat Wilders heel erg streng in beeld wordt gebracht. *“Als een soort rechts-extremist die niet met moslims wil praten.”* Maar dat is volgens hem juist een verkeerd beeld. Wilders heeft geen problemen met

“Ook de hoeveelheid mensen die naar binnenkomen, het is misschien een raar woord wat ik gebruik, die moet je filteren.

Daar bedoel ik mee dat er niet teveel komen. Dat je meer aandacht kan vestigen op de mensen die in Nederland wonen. Dat je die meer aandacht geeft.”

moslims, hij heeft een inhoudelijk probleem met de Islam. Rutger vindt het slecht dat de media hem in verband brengen met figuren als Adolf Hitler, Hans Janmaat of Jörg Haider. Niet zozeer om de mening van een columnist, maar meer doordat mensen daardoor worden beïnvloed. De media verdraaien volgens hem de boel.

4.6 Interview "Hidde"

Hidde uit Den Haag is een actief persoon. Naast zijn fulltime baan als teamleider bij een boekhoudingbedrijf, is hij ook sportleraar. Hidde is maatschappelijk betrokken en politiek geïnteresseerd. Hij wil goed geïnformeerd zijn over ontwikkelingen in de samenleving. Hij wil daar een mening over vormen en niet onder tafel worden gepraat. Daarom volgt hij veel actualiteitenrubrieken als NOVA, Zembla en het Buitenhof. De minderhedenproblematiek ziet hij als het grootste probleem in de samenleving, het raakt volgens hem alle facetten van de maatschappij. Op basis daarvan heeft hij besloten om op Geert Wilders te stemmen.

Het huidige kabinet is volgens Hidde te betuttelend. De politiek probeert de mensen te sturen. Ze proberen je bijvoorbeeld van alles voor te schrijven hoe je moet eten en drinken. Zo heb je de vet-tax, waarmee mensen direct in hun portemonnee worden getroffen en hun gedrag wordt gestuurd. Hidde vindt dat de overheid niet zo ver moet gaan. Bij bepaalde belangrijke zaken moeten ze controles uitoefenen, verder moeten ze zich niet met de levens van mensen bemoeien.

Hidde vindt de politiek te naïef. Sommige partijen zijn te idealistisch, ze lopen teveel in de wolken. Hidde denkt dat doordat politici allemaal hebben gestudeerd, ze denken dat ze het allemaal beter weten. Volgens Hidde zijn politici te elitair en leven op een afstand van de samenleving. Hierdoor vergeten ze de echte problemen. De politiek moet meer realistisch zijn. *"Men vindt iets op elitair niveau, van zo zou het moeten en het is niet gespiegeld met die basis."* Veel partijen zijn volgens hem nu nog te onduidelijk, ze moeten meer integere politiek bedrijven. Iedere partij moet z'n eigen verhaal hebben, daarvoor moet die partij staan. *"Ze moeten hun grenzen duidelijk aangeven. Wat accepteren we wel, wat accepteren we niet?"* Op die punten moeten geen concessies worden gedaan.

De 'linkse kerk' heeft volgens Hidde jarenlang ervoor gezorgd dat bepaalde zaken niet mochten worden uitgesproken en heeft allerlei zaken ontkend. Als gevolg van de Tweede Wereldoorlog, heeft de linkse kerk een collectief schuldgevoel aangepraat. Hierdoor was het niet mogelijk om je kritisch uit te laten over minderheden. Hidde denkt dat er al sinds de jaren zeventig oproer op straat was, spanningen ontstonden in de buurten. Maar je mocht je er niet negatief over uitlaten. De politiek ontkende de problemen, ze voerden zelfs een voorkeursbeleid door (zie kader). *"De Nederlandse*

"Op m'n middelbare school kreeg ik strijd met een Marokkaan. Ik had niet door dat het een Marokkaan was. 12 jaar, 13... Je hebt dan wel eens bonje. Jongen verliest het. Word ik geroepen door de juffrouw, wat krijg ik te horen. Zij zegt, ik kreeg de schuld, hij is een gast in dit land en je moet je netjes tegenover je gasten gedragen. Ik dacht dat het andersom was. Maar goed, ik kreeg dat te horen. Ik werd voor het eerst geconfronteerd dat er andere mensen waren, die blijkbaar in bescherming moeten worden genomen, geknuffeld moeten worden."

bevolking moest begrip hebben voor de minderheden, zij waren te gast en zij hadden het moeilijk". Op die manier ontstonden veel gevoelens in de samenleving, veel autochtonen voelden zich jarenlang niet begrepen. Maar de politiek had hier geen oog voor.

Volgens Hidde was Pim Fortuyn de eerste die het taboe doorbrak. *"Fortuyn had oog voor zaken waar de normale man mee bezig was. Hij was een spreekbuis voor al die gevoelens in de samenleving en dat uitte zich in een enorme strijd."* Hij schudde de politiek wakker, hierdoor werd het contact met de bevolking weer gezocht.

Hidde vindt het grootste probleem in de samenleving de minderhedenproblematiek, het raakt immers alle facetten van de maatschappij. Toen de eerste allochtonen werden gehaald, had volgens Hidde de politiek al goed moeten nadenken over de integratie. *"Als een onderscheid wordt gemaakt in westerse en niet-westerse allochtonen, dan plooit de eerste groep zich makkelijk naar de samenleving, maar de tweede groep is erg westers vreemd en zorgt voor problemen. De moslims voelen zich superieur. Ze streven naar dit, ze streven naar dat en dat doen ze aan de hand van geweld en intimidatie."* Hidde denkt dat hierdoor de Nederlanders hun kernwaardes inleveren. *"Mensen lassen hun toneelstukken of cabaretvoorstellingen af, omdat ze worden geïntimideerd. Op dat moment lever je wel je vrijheid van meningsuiting in, de belangrijkste westerse kernwaarde."*

Tot nu toe is de politiek volgens Hidde te naïef geweest in de minderhedenproblematiek. Allochtonen moeten integreren naar westers model. Hij denkt

dat de oude Nederlandse cultuur niet meer gaat terugkomen. Maar een mengeling van culturen kan in onze maatschappij kan bestaan, alleen dan wel naar Westers model. Om dit te bereiken moet volgens hem een stop komen op Islamitische immigranten. *“Eerst moet het probleem met Islamitische allochtonen in eigen land worden getackeld. De politiek moet niet laten sullen met de kernwaardes van de samenleving. Een grote discussie tussen autochtonen en allochtonen moet worden uitgelokt. Alle frustraties moeten op tafel worden gegooid, dan kan worden gezocht naar een oplossing.”*

Zoals gezegd vindt Hidde dat Fortuyn de eerste was die de problemen erkende. Maar nu erkent volgens hem ook Wilders (en Verdonk) de gevaren van de opkomst van de Islam in Nederland. Hij vindt het een ‘tegenbeweging tegen de Islam’. Die beweging staat een beperking in vrijheden van moslims voor. Een strak beleid moet worden doorgevoerd, anders ontstaan er grote problemen. Hidde verwacht dat anders een grote groep allochtonen gaan radicaliseren. *“Op die manier ontstaat een legertje van 20.000 man en komen bevolkingsgroepen tegenover elkaar te staan. Het moet duidelijk zijn dat we niet met ons laten sullen.”*

Toch vindt Hidde de ideeën van Geert Wilders te eenzijdig. Wilders maakt de politiek bewust van bepaalde misstanden, hij houdt ze wakker. Maar hij moet niet aan de macht komen. Hij hamert op bepaalde misstanden die anderen niet durven aan te zwengelen, maar daarmee zet hij wel groepen tegen over elkaar en dat is eng. Bovendien vindt Hidde het belachelijk dat hij de Koran wil verbieden.

“Nou, als Wilders echt ‘t voor ‘t zeggen zou krijgen. Dan gaan we naar een maatschappij toe. Kijk, mensen zijn mensen. En als ik op televisie, ik zie een klein marokkaans jongetje, tja dan voel ik daar ook voor. Maar Wilders wil echt groepen zo apart zetten.”

Volgens Hidde passen de media in het verlengde van de linkse kerk. Zij veroordelen nog steeds figuren als Fortuyn en Wilders, ze plaatsen hen in een hokje. Hidde vindt het bizar dat Ferry Mingelen het partijprogramma van Fortuyn vergeleek met het handvest van Hans Janmaat. Tegelijkertijd durven ze geen kritische vragen te stellen over de motieven van moslims. Ze praten alleen maar alles goed van moslims.

4.7 Interview “André”

André is belastingadviseur afkomstig uit Voorburg. Politiek is één van z’n grote hobbies. *“Er gaan maar weinig berichten voorbij die ik niet lees.”* Hij komt uit een christelijk nest en het was

daardoor heel logisch om achter de SGP te gaan staan. *“Op die manier wordt je opgevoed, je denkt niet verder na.”* Toen Pim Fortuyn in de politiek opkwam, werd zijn politieke interesse gewekt en ging hij meer over ‘muurtjes heen kijken’. Zo kwam hij later in aanraking met de PVV en las het boek van Wilders *‘Kies voor Vrijheid’*. André kon zich erg vinden in het boek en identificeert zich sterk met de partij.

André denkt dat de traditionele partijverdeling niet meer bestaat. Tegenwoordig maken mensen andere partij keuzes. Het komt volgens hem doordat burgers zien dat het uitbrengen van hun stem niet meer uitmaakt, iedere traditionele partij is hetzelfde. Tijdens de verkiezingscampagnes beloven ze erg veel mooie dingen. Maar als ze gaan regeren maken ze er weer wat anders van. Het stemmen maakt volgens hem niet zo’n verschil. Dit levert veel wantrouwen op. André begrijpt dat het logisch is dat partijen compromissen moeten sluiten om te kunnen regeren. Maar je kunt geen concessies doen op punten waar een partij zich op heeft toegespitst. *“Dat kan je niet maken, dat kan je niet verkopen.”* Zodoende kunnen mensen zich niet meer identificeren met een partij.

Daarentegen vindt André oppositiepartijen veel duidelijker. Zij spreken zich namelijk wat explicieter uit. Daarom denkt André dat die partijen groeien door het toenemende wantrouwen jegens de politiek. Mensen stemmen sneller op oppositiepartijen. André vindt het goed dat zulke partijen bepaalde zaken op de agenda te zetten. De partijen maken dingen bespreekbaar door het vaak te benoemen. Hij denkt dat het meestal niet meteen bespreekbaar is, maar het gaat wel meer leven. Zo denkt hij dat Wilders ook bepaalde zaken bespreekbaar maakt.

André vindt dat de politiek logisch moet nadenken. Ambtenaren met hoge opleiding moeten niet bepaalde dingen besluiten. Er moet een nauwere band komen tussen politiek en burger. De politiek moet dan niet voortdurend meegaan met de publieke opinie. Maar door een rechtstreekse link tussen politiek en burger, worden de problemen beter gehoord. Op die manier komen er logischere besluiten en kan het beter gaan.

André identificeert zich met de PVV, omdat hij een aantal belangrijke punten heeft die overeenkomen met de hoofdpunten van de PVV. Hij vindt de integratie en islamisering, Europa, onderwijs en zorg erg belangrijk. En de hoofdpunten van de PVV zijn integratie, zorg en onderwijs. Hij denkt dat je die onderwerpen niet los van elkaar kunt zien. Integratie en onderwijs hangen bijvoorbeeld sterk samen. Goed onderwijs leidt ertoe dat kinderen goed

ontwikkelen, waardoor ze een eigen leven en gedachtegang krijgen. De Islamisering legt volgens hem juist beperkingen op. De Islam is namelijk tegen de vrijheid van godsdienst en tegen de vrijheid van onderwijs. Op die manier worden kinderen beperkt in hun vrijheden.

Hij vindt de integratieproblematiek belangrijk, omdat hij de gevolgen aan den lijve heeft ondervonden. In Rotterdam heeft hij in een winkel gewerkt, daar heeft hij veel ellende gezien. En in Den Haag is hij met een mes bedreigd. *“Als je zulke dingen ervaart, ga je een soort antipathie tegen bepaalde bevolkingsgroepen krijgen. Daar stap je niet zomaar over heen.”* Hij vindt dat zulke problemen moeten worden opgelost. Verder vindt André dat we de problemen met de Islamisering eens onder ogen

moeten komen. De problemen met de Islam moeten worden verholpen, voordat we verder gaan. De huidige politiek is volgens hem nog te lief, ze hebben een te positieve benadering. Een hardere aanpak is nodig om de integratie en de geloofsproblematiek te verhelpen (zie kader).

Ook in de zorg vindt André het erg slecht gesteld. *“Hoe mensen te eten krijgen. Hoe de toestand is in een bejaardentehuis, in een verpleegtehuis. Wachtlijsten in de zorg. Het is niet om over naar huis te schrijven.”* En hoewel al lang wordt geroepen dat de situatie in de zorg moet worden aangepakt, is er nog weinig gebeurd. André benoemt dat tijdens de paarse kabinetten Els Borst al brulde dat er bepaalde dingen moesten veranderen, maar André

“Gewoon de harde aanpak. Gewoon bij de basis beginnen. Net zoals bij recidivisten van jeugd, gewoon de kinderbijslag terugdraaien. En stuur de ouders ook maar, ontzeg het Nederlanderschap maar. Als het uit die hoek komt, dat is pas bij de wortels. Het zijn maatregelen die naar alle waarschijnlijkheid nooit zullen uitgevoerd worden. Maar ja, je zet wel wat neer. Je geeft duidelijk aan waar het probleem ligt.”

denkt dat er nooit iets is gebeurd. Hij vindt het alleen maar erger geworden.

Volgens André moet de overheid zich bezighouden met deze basale onderwerpen. *“Ik geloof dat een overheid moet zorgen voor veiligheid, mensen moeten werk hebben, een dak boven hun hoofd hebben. Dat is een taak van de overheid.”* Het probleem van het huidige kabinet is volgens André echter dat ze zich

“Het roken in de horeca. Waarom pak je dit aan? Wat is het probleem. Roken is slecht voor iedereen. Dat weet ik. Maar moet je dat aanpakken? Het blijft een keus van mensen, van wij gaan naar de horeca. En dan denk je dat. Ik ben er heel kortzichtig in. Als je niet tegen roken kan, dan ga je naar de horeca waar ze niet roken. Dan zijn ze teveel aan het beslissen wat ze wel of niet mogen. Dat je ook terug ziet in het onnodig heffen van accijnzen.”

met te specifieke zaken bezighouden. Hij vindt het kabinet te betuttelend. Ze willen teveel de lijntjes in handen hebben, ze bemoeien zich teveel met allerlei zaken en laten te weinig over aan anderen (zie kader). André vindt het belachelijk dat het kabinet bijna valt over een kwestie over embryoselectie, terwijl ze zulke onderwerpen gerust kunnen overlaten aan de wetenschap. Doordat de PVV die basale onderwerpen wel wilt aanpakken, stemt André op de PVV. Hij denkt dat het mogelijk is dat de PVV ooit zal regeren. Maar momenteel kunnen ze in de oppositie belangrijke punten op de agenda zetten, waardoor het kabinet wordt beïnvloed in hun beleid.

4.8 Interview "Tessa"

Tessa woont in Amersfoort. Van jongs af aan heeft zij politieke interesse. In haar ouderlijke huis werden altijd de journaals en actualiteitenrubrieken gekeken. Toen zij naar de herdenkingsbijeenkomst van de moord op Theo van Gogh ging, is ze betrokken geraakt bij de politiek. Ze sprak toen leden van de 'Jonge Fortuynisten' en heeft uiteindelijk in het bestuur van de JF gezeten. Later heeft ze gewerkt bij de Groep Wilders en de PVV. Ze maakte de hele politiek van dichtbij mee.

Ze vindt het huidige kabinet niet goed functioneren. Ze heeft er *"geen goed woord voor over"*. Ze denkt dat de politici hun idealen laten varen, alleen maar om op het pluche te zitten. Dat ziet ze bijvoorbeeld aan Balkenende. Hij doet het ene moment dit en het andere moment dat. Ze vindt het onmogelijk dat hij met de VVD een totaal ander beleid uitvoert dan dat hij met de PvdA regeert. *"Het ene moment gaat hij linksom, het andere moment gaat hij rechtsom. Die zwabbert heen en weer, alleen maar om op dat stoeltje te zitten. Dat is toch niet geloofwaardig!"*

Tessa heeft wel eens haar twijfels over het meerpartijstelsel. Door dit stelsel met al die verschillende partijen is het volgens haar moeilijk om tot een bepaald regeerakkoord te komen. De partijen moeten veel concessies doen en dat komt niet ten goede aan hun geloofwaardigheid. Ze vindt dat er eventueel een limiet gesteld zou kunnen worden aan het aantal partijen, zodat minder concessies noodzakelijk zijn.

Ze denkt dat veel politici een dubbele agenda hebben. Ze zijn niet duidelijk en oprecht. Daarin verschilt Wilders van de overige politici. Volgens haar is Wilders wel oprecht en eerlijk. Hij is erg betrokken op de maatschappij en hij wil echt iets doen aan de

misstanden in de maatschappij. Daarentegen denkt ze dat een aantal politici helemaal niets doen. *“Die zijn de hele dag aan het duimen draaien en vangen hun geld.”*

Volgens Tessa is de politiek over de gehele linie verantwoordelijk voor wat er in de maatschappij gebeurt. Ze vindt Den Haag altijd eindverantwoordelijk. *“Bij problemen die je in je leven tegenkomt, moet je je uiteindelijk naar Den Haag wenden.”* De politici moeten volgens haar de problemen oplossen. Zij moeten dan ook alle kleine en grote misstanden aankaarten. Ze vindt dat de PVV dit goed doet. Ze weet te vertellen dat de PVV alle kranten doorspint, om misstanden te signaleren en Kamervragen daarover te formuleren. In die rol vindt ze Geert Wilders op z'n best. Hij kaart veel misstanden aan. Dat doet hij door op een ludieke manier de media te bespelen, zodat hij aandacht krijgt voor z'n punten.

Tessa vindt dat de politiek vooral onderwijs, zorg en veiligheid moet aanpakken, het zijn de speerpunten van de PVV. Ze vindt het op deze drie gebieden erg slecht gaan. In het onderwijs moet meer discipline komen. De leraren moeten weer respectvol benaderd worden door de leerlingen (zie kader). En in de zorg is het ook slecht gesteld. Tessa werkte voor haar politieke werkzaamheden in de thuiszorg. Ze zag daar dat er veel verkeerd ging. Oude mensen wilden liever aandacht door een kopje koffie te drinken, dan dat er

huishoudelijke klusjes moesten worden gedaan. Ze vindt die eenzaamheid heel treurig. Qua veiligheid ziet ze problemen met minderheden. Ze denkt dat een kleine groep moslims ervoor zorgt dat het niet veilig is in Nederland. Hoewel de meerderheid van de moslims goed zijn geïntegreerd, is er een kleine groep die hard aangepakt moet worden.

Tessa vindt dat het kabinet zich niet goed bezighoudt met deze drie onderwerpen. Ze vindt dat het kabinet zich alleen maar met triviale zaken bezighoudt. De regering is alleen maar bezig met *‘linkse hobby’s’*. Ze heffen veel te veel belastingen en accijnzen op leuke dingen. *“Accijnzen op sigaretten, de vliegtax, de torenhoge benzineprijzen. Daar tref je zoveel mensen mee.”* Ze denkt echter dat het geld niet naar het milieu gaat. Al het geld wordt volgens haar verspild aan mislukte projecten, zoals de OV chipkaart of het generaal pardon.

Tessa is kritisch over de media. Ze is van mening dat de parlementaire journalisten de politieke partijen inkaderen. Zij plakken een etiket op de partij, om de politiek te

versimpelen. Ze 'stereotyperen' een partij, zodat mensen weten waar een partij voor staat. Anders wordt de politiek te ingewikkeld voor het publiek. Op die manier krijgen mensen volgens haar geen correct beeld van een politieke partij.

Ook het beeld van de PVV dat door de media wordt gecreëerd is volgens Tessa niet correct. Tessa vindt dat de PVV alleen maar in de media komt als het over integratie gaat. Tijdens de campagnes zag ze dat heel duidelijk gebeuren. Wanneer Wilders een toespraak hield, gingen de camera's alleen aan zodra Wilders het over integratie of veiligheid had. De media richten zich volgens haar alleen maar daarop. Hierdoor denkt ze dat de PVV een one-issue partij lijkt. Maar Tessa weet dat de PVV een veel bredere partij is. *"Als je op de website kijkt, zie je dat er veel verschillende onderwerpen worden aangehaald dan alleen de integratie. Er staan 30 verschillende artikelen, waarvan er slecht drie over allochtonen en integratie gaan."*

"Dat was ook in de media. Ik heb me daar dood aan geërgerd. Hij ook trouwens. Op het moment voor de verkiezingen. Alle partijen maken een soort begroting en dat wordt doorgerekend. En dan staat op de voorpagina, problemen met de begroting van PVDA, CDA. Maar het is op te lossen. Heel groots. En dan staat op pagina 36, een heel klein artikeltje van tien zinnen, regels. En daar staat in dat Wilders plan ook goed is goedgekeurd door de universiteit van Amsterdam. Dat het allemaal klopt. Mensen worden zo beïnvloed. Mensen zeggen dan, ja, die Wilders heeft helemaal geen begroting."

4.9 Interview "Hugo"

Hugo is teleurgesteld geraakt in de politiek. De partijen staan volgens hem niet meer voor hun principes. Jarenlang stemde hij op de VVD. Maar toen de VVD deelnam aan het paarse kabinet, betekende dat de partij haar principes opzij zette. Volgens Hugo kan iemand dan niet meer vertrouwen op een partij. Zodoende heeft hij geen stem meer uitgebracht. Hij vindt Wilders wel een politicus die helder is en doet wat hij zegt. Toch denkt Hugo dat we als bevolking eerst moeten veranderen, voordat de politiek weer goed kan functioneren. We zijn nu te weinig geïnteresseerd in de politiek, waardoor ze in Den Haag kunnen doen en laten wat ze willen.

Hugo vindt het een rare constatering dat in een democratie de politiek er niet meer voor het volk is. Politici zijn niet duidelijk, ze veranderen voortdurend van standpunt. Het gros van de politiek zeggen dingen een beetje wollig, om te voorkomen dat ze iets zeggen waar ze later op gepakt kunnen worden. Ze hebben geen principes en maken een '180

graden andere keuze'. *"Wim Kok stond jarenlang op de barricades voor de arbeiders, maar het eerste wat hij deed in de regering was de WAO beknibbelen. Of Thom de Graaf die jarenlang heeft gestreden voor de gekozen burgemeester en uiteindelijk zichzelf laat plaatsnemen als burgemeester van Nijmegen."* Op zo'n moment vindt Hugo dat politici geen principes meer hebben. Daarom vindt hij dat mensen niet meer van de politici op aan kunnen. Zo weten mensen niet meer waar ze op stemmen. Bovendien verdenkt Hugo de politici ervan dat ze hun principes laten varen, om in de regering plaats te kunnen nemen.

De wijze waarop politici handelen is deels te verklaren door het politieke systeem in Nederland (zie kader). In het pluriforme stelsel zijn volgens Hugo teveel partijen, met teveel meningen. Zodoende moeten er compromissen gesloten worden. Het is daardoor moeilijk om tot een bepaald beleid te komen. Om uiteindelijk toch tot een beleid te komen, laten politici volgens

"Het poldermodel is pure flauwekul. Je kunt, natuurlijk moet je compromissen sluiten. Maar niet compromissen ten koste van alles. Door zoveel water bij de verschillende wijnen te doen, dat je altijd hetzelfde drinkt. Dat is niet goed. Dat is eigenlijk een gebrek aan durf, om duidelijke keuzes te maken."

Hugo hun principes varen en maakt het niet uit waar je op stemt. Hij vindt dat in landen als Engeland en de VS met minder partijen, dat de kiezer beter weet waar hij aan toe is. Een kiezer maakt een keuze tussen de ene of de andere partij, waardoor een bepaalde koers op wordt gegaan. Hugo denkt dat het in Nederland altijd in grote lijnen hetzelfde is. Bovendien denkt hij dat de kiezer in het pluriforme stelsel door de bomen het bos niet meer ziet. *"Er zijn teveel politieke partijen in Nederland, die zich op bepaalde onderwerpen richten. Een landelijke politieke partij moet zich alleen richten op de hoofdlijnen."*

Ook werkt volgens Hugo het duale stelsel in de politiek niet. De regering zou haar beleid moeten uitvoeren en de Tweede Kamer zou dit werk moeten controleren. Maar Hugo denkt dat de coalitiepartijen altijd achter de regering blijven staan. Op die manier heeft de regering altijd een meerderheid in de Kamer en kan zij doen en laten wat ze wilt. De regering wordt alleen maar door de oppositie gecontroleerd in haar werk, maar die zijn in de minderheid. Daardoor kan de regering volgens Hugo haar eigen weg kiezen.

Verder is Hugo van mening dat Nederland allang niet meer haar eigen koers kan varen. In Brussel (en Straatsburg) wordt volgens hem zestig procent van onze regelgeving bepaald. Hierdoor is de macht van Den Haag veel kleiner geworden. Hij vindt het probleem

van Europa dat te specifieke afspraken op hoger niveau worden gemaakt, op die manier moet er volgens hem teveel gesjoemeld worden om tot een unie te komen. *“Zo voldeed Italië niet aan de eisen om deel te nemen aan de eurolanden. Daarom moesten ze eindeloos sjoemelen met de regels om uiteindelijk wel mee te doen.”* Hugo vindt dat de Europese Unie de grote lijnen moet uitzetten, details moeten op lager niveau worden ingevuld.

Hugo vindt dat de politiek slecht functioneert, maar ook de kiezer verzaakt haar verantwoordelijkheden te nemen. Kiezers stemmen niet geïnformeerd, maar kiezen op een persoon die ze prettig vinden. Mensen zijn volgens hem te individualistisch, waardoor ze teveel met zichzelf bezig zijn. Hij denkt dat mensen zich niet meer interesseren voor de politiek. Volgens Hugo gaat het te goed met de Nederlanders, zodat mensen het belang van de politiek niet meer inzien. *“Het zint ons allemaal niet meer, alles is vanzelfsprekend. Pas wanneer onze zekerheden worden ontnomen, beseffen we ons dat er iets moet gebeuren.”*

Hugo vindt dat binnen die slecht functionerende politiek Wilders een frisse wind laat waaien, dat spreekt hem aan. Na Fortuyn, is Wilders de tweede die zijn standpunten en idealen op een andere manier verkondigd. Voorheen was het not-done om met expliciete uitspraken te komen. Wilders bedrijft volgens hem heldere politiek. *“Hij is gewoon duidelijk. Dat is wat ik waardeer. Hij windt er geen doekjes om.”*

Hugo vindt inhoudelijk een aantal zaken van de PVV belangrijk. Ze pakken zorg, onderwijs en veiligheid aan. Dat zijn de drie onderwerpen waarin volgens hem veel moet gebeuren en waarin duidelijk keuzes moeten worden gemaakt. Hugo zou het liefst de troepen terugtrekken uit Afghanistan. Dat is een project om sier te maken in het buitenland. Al het geld dat in Afghanistan wordt geïnvesteerd, zou direct naar onderwijs, zorg en veiligheid moeten.

Hugo gelooft dat de Islam een groot probleem veroorzaakt in de samenleving. Moslims zijn volgens hem een stuk serieuzer in hun beleving van het geloof dan christenen. Daarom denkt hij dat ze meer moeite met integreren hebben. Met name de Marokkanen hebben moeite met integreren, aangezien zij uit een niet-seculier land komen. Daarom veroorzaken Marokkaanse jongeren zoveel problemen. En hoewel de Marokkaanse jongeren niet per se gelovig zijn, komt het toch door hun afkomst (hun cultuur) dat ze moeite hebben met zich aanpassen.

Hugo denkt dat de PVV teveel overkomt als een one-issue partij. Dit komt volgens hem doordat de media op een bepaalde manier de partij presenteren. De PVV wordt door de media alleen maar verbonden met het integratie onderwerp. Zo kwam de partij tijdens de algemene beschouwingen alleen maar met één item in het nieuws, namelijk met het Marokkanentuig.

“Of het gebeuren met auto’s in de fik steken in Amsterdam. Cohen had gezegd, doe daar maar niets aan, want anders wordt het nog veel erger. En de verzekering, die vergoedt het niet. En het is saillant dat we dat via de buitenlandse media moeten vernemen. Hier in Nederland schrijven ze er niets over. Ik heb ‘t allemaal bewaard.”

Verder vindt Hugo dat de media teveel achter de politiek aanlopen (zie kader). Zij zijn volgens hem op twee vlakken afhankelijk van de politiek; financieel en informatief. Als ze niet achter de politiek aanlopen, gaat de stekker eruit en krijgen ze geen informatie meer voor hun artikelen. Daarom verschijnen volgens Hugo bepaalde kritische punten niet in de media.

4.10 Interview “Jan-Kees”

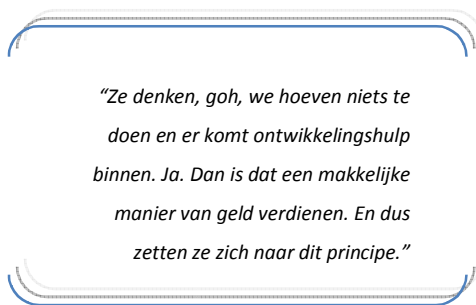
Jan-Kees uit Dordrecht kijkt met een economische visie naar de politiek. Hij is van mening dat veel moet veranderen in de overheid. *“Als je iets wilt veranderen, dan moet je stemmen op een oppositiepartij die aangeeft dingen radicaal te willen veranderen.”* Jan-Kees heeft het idee dat de PVV belangrijke zaken wil veranderen in Nederland. Daarom stemt hij op de PVV.

In een Westerse economie moet volgens Jan-Kees zoveel mogelijk geliberaliseerd worden. Mensen moeten vrij zijn in hun keuze om te betalen voor zaken. Jan-Kees wil geen belasting betalen voor iets dat je niet gebruikt. *“Er moet een vrije marktwerking zijn, daar hebben we immers alles aan te danken.”* Hij vindt dat het bedrijfsleven zoveel mogelijk zaken zou moeten regelen, de overheid moet zich vooral met vier punten bezighouden. Die vier punten zijn veiligheid, zorg, onderwijs en infrastructuur. Deze zaken kunnen volgens hem niet door een individu of een bedrijf worden geregeld, daarom moet dat landelijk gebeuren. Verder moet alles overgedragen worden aan het bedrijfsleven. Zo vindt Jan-Kees het belachelijk dat in Nederland een publieke omroep bestaat. *“In een Westerse economie hoor je geen staatstelevsie te hebben. Je betaalt belasting, om de publieke omroep te financieren. Maar als je niet naar de publieke kijkt, maak je er geen gebruik van en behoor je er niets voor te betalen. Als iemand televisie wil kijken, dan moet hij voor hetgeen betalen wat hij zelf wil zien.”*

Jan-Kees denkt dat de overheid wel die taak vervult. Bij bepaalde punten gaat het volgens hem beter dan bij andere punten. Zo falen ze op het gebied van filebestrijding, daarom moet er meer asfalt komen. De automobilist betaalt op veel verschillende manieren geld aan de overheid. Maar dat geld gaat niet naar de filebestrijding. Jan-Kees denkt dat het aan allemaal andere projecten wordt besteed, behalve asfalt. Op het gebied van onderwijs en zorg gaat het redelijk. Bepaalde dingen kunnen altijd worden verbeterd. De kwaliteit van het onderwijs zou kunnen verbeteren. Maar over het algemeen vindt hij het redelijk onder controle.

De overheid vervult ook nog andere taken en volgens Jan-Kees hoeft dat niet. De overheid zet bijvoorbeeld een heel 'oerwoud aan subsidies' op. Het geld wordt op één grote hoop gegooid en daarna verdeeld. Dat kan volgens hem nooit op de meest efficiënte manier gaan. Het speelt bijvoorbeeld corruptie en vriendjespolitiek in de hand. Hij vindt dat mensen enorm veel belasting betalen. Bovendien bepaalt de overheid volgens hem dan hoe mensen hun geld moeten uitgeven, terwijl iedereen verschillend is en op een andere manier wil leven. Zo stuurt de overheid teveel het gedrag van mensen. Jan-Kees is ervan overtuigd dat als de subsidies en overheidssteun zouden worden weggehaald, dan hoeft er 15% minder belasting te worden betaald en kan iedereen zelf beslissen hoe hij of zij geld wil uitgeven.

Daarnaast vindt hij het nut van de ontwikkelingshulp dubieus. Het is volgens hem gebleken dat het geld niet altijd goed wordt gependend. Het geld wordt vaak voor andere

dingen gebruikt dan humanitaire hulp. Bovendien worden inwoners van die landen afhankelijk van de overheidshulp. Ze beseffen dat ze geld krijgen van het Westen en gaan zich daarop richten, in plaats van het opbouwen van een eigen economie (zie kader).

Jan-Kees stemt op de PVV, omdat hij hoopt dat de partij belangrijke veranderingen kan brengen. Momenteel zitten ze in de oppositie en kunnen ze niet echt iets veranderen. Maar ze kunnen wel hun standpunten kenbaar maken en verdedigen. Hij hoopt toch dat de PVV ooit zal deelnemen in een regering. Ze moeten meer stemmen krijgen, zodat ze bij de volgende onderhandelingen niet meer genegeerd kunnen worden.

De PVV heeft volgens hem harde eisen en die zouden ze dan moeten doorvoeren. De PVV wil dat er een stop komt op niet-westerse immigranten. Dat er minder ontwikkelingshulp wordt gegeven. Dat een groter deel van de belastingopbrengsten naar de ouderen gaat. En dat een hele hoop subsidies worden verlaagd. Als zulke zaken worden afgeschaft, zal dat uiteindelijk leiden tot belastingverlaging.

Jan-Kees is ervan overtuigd dat de PVV zich keihard zal opstellen om bepaalde standpunten door de onderhandelingen heen te krijgen. Als de partij mogelijk in een coalitie komt, dan zal ze zich volgens hem vasthouden aan haar ideeën over de Islamisering, immigratie, belastingen. Hij denkt dat Wilders hier geen compromissen over zal sluiten.

Jan-Kees vindt de islamisering en integratie een belangrijk punt. Hij denkt dat de Islam ertoe leidt dat de samenleving is ontwricht. Door de Islam hebben moslims volgens hem een beeld dat ze superieur zijn boven niet-moslims. Hij denkt dat de Koran en Imams moslims voorschrijven dat het jagen op niet-Islamitische vijanden goed is. Daarom kunnen moslims criminele activiteiten ten opzichte van niet-moslims goedpraten. Op basis van de Islam doen ze namelijk iets goeds. Hoewel Marokkaanse jongeren, die veel criminaliteit veroorzaken, niet gelovig hoeven te zijn. Beschikken die jongens wel over zo'n achtergrond en hebben volgens Jan-Kees daarom geen respect voor Nederlandse normen en waarden. Bovendien denkt Jan-Kees dat het frustrerend is dat de Koran beschrijft dat moslims superieur zijn, maar dat in de praktijk blijkt dat veel moslims niet succesvol zijn in Nederland. Veel moslims vallen volgens hem 'met bosjes' uit op het VMBO en ze spreken de taal niet. Zodoende hebben ze weinig succes en dan botst de Koran met de praktijk. Die frustratie kan volgens hem tot criminaliteit leiden.

In Dordrecht merkte Jan-Kees de problematiek met Marokkanen. Tijdens het stappen was er al snel ruzie, indien een groep Marokkaanse jongens een tent binnenkwamen. Toen legde hij nog niet de link met de Islam. Door Bolkesteijn en vooral Fortuyn met zijn boek over de Islamisering bracht hij de criminaliteit in verband met de Islam.

Momenteel leveren Nederlanders volgens Jan-Kees alleen maar in op de Islam. Hij denkt dat het aantal Islamieten in Nederland sterk zal toenemen. Zo zijn er in Nederland al gebieden waar de politie niet meer de baas is, Marokkanen maken daar de dienst uit. Bovendien spreken rechters al uit dat bepaalde Islamitische wetten niet hoeven te conflicteren met onze eigen wet. Daarnaast zijn er enorm veel moskeeën, in Rotterdam komt

zelfs de grootste van Europa. En verder wil de regering van het Suikerfeest een nationale feestdag maken en moet 4 en 5 mei worden vervangen door een integratiedag. Jan-Kees vindt het belangrijk om die ontwikkelingen te stoppen. De regering moet stoppen met het voorkeursbeleid voor allochtonen. Jan-Kees vindt dat niet-westerse allochtonen niet meer naar Nederland mogen komen en er zouden zoveel mogelijk moslims weer naar hun eigen land moeten. Vooral de mensen die betrokken zijn geweest met meerdere criminele activiteiten.

Jan-Kees heeft een aversie tegen de televisie. Zoals benoemt, vindt hij het belachelijk dat hij voor televisie moet betalen, terwijl hij het niet gebruikt. Bovendien vindt hij de publieke omroep een vorm van 'linkse indoctrinatie'. Hij vindt dat er geen interactiviteit is met televisie, waardoor iemand puur wordt geïndoctrineerd door dat kastje. Hierdoor denkt Jan-Kees dat jarenlang het multiculturele ideaal goed is gepraat (zie kader). Hij gebruikt daarom het internet, om informatie te winnen. Hij kijkt op Elsevier en Geenstijl.

“Vroeger tot aan de jaren tachtig had je alleen maar publieke zenders en dat heeft tot een indoctrinatie geleid van het multiculturele ideaal. Dat een mengeling beter is dan onze eigen cultuur. De serie van die 26.000 asielzoekers. Dat het allemaal fantastisch doctoren, agenten, leraren, kernfysici zijn, die wij heel goed konden gebruiken. Dat werd iedere week uitgezonden. En nu weten we dat tien procent van die groep in bepaalde steden een baan heeft. En een niet onaanzienlijk deel in de criminaliteit is beland. Dat werd gewoon gebruikt om te steun te zoeken voor een generaal pardon.”

5. Analyse

De tien visies van de respondenten geven meer inzicht in de ideeën die de PVV-stemmers hebben over de politiek en de PVV. Uiteraard zijn het tien individuele perspectieven, toch zijn er overeenkomsten in bepaalde overtuigingen te vinden. Drie thema's komen naar voren in de ideeën van de ondervraagden. Zij hebben moeite met de compromissencultuur van de politiek, zij willen een doeltreffende en daadkrachtige overheid en zij zien de Islam als een probleem. Ieder thema wordt besproken. Nadat een thema is besproken, wordt uitgewerkt waarop de PVV-stemmers hun overtuiging baseren. Na ieder thema wordt beschreven wat voor een rol de journalistieke media, de PVV-informatie en de persoonlijke omgeving spelen in de betekenisgeving.

5.1 *Compromissencultuur*

De PVV-stemmers hebben weinig vertrouwen in de politiek. Ze vinden het politiek stelsel niet goed functioneren. De idee bestaat dat de politici alleen maar geld willen verdienen, ze vinden de politici 'zakkenvullers'. Zo benoemd *Laurens* dat als een politieke partij zeven ministers in de regering heeft zitten, dan worden er zeven zetels door die partij opgevuld en dat levert de partij dan weer meer geld op. *Reinier* denkt dat als een politicus in diskrediet wordt gebracht, dat de anderen veel moeite doen om hem of haar in de politiek te behouden. *"Een bestuurslid dat binnen een bedrijf een motie van wantrouwen heeft gekregen, hoort af te treden. Bij de politiek gebeurt dit niet."* Hij denkt dat politici elkaar in stand houden om op het 'pluche' te blijven zitten om geld te kunnen verdienen.

De PVV-stemmers vinden de politici 'zakkenvullers', omdat ze geen idealen en principes meer hebben. De PVV-stemmers hebben bij verschillende politici gezien dat zij hun idealen laten varen, zodra ze in de regering komen. Zo maakte Wim Kok als vakbondslid zich jarenlang hard voor de arbeiders, maar toen hij als politicus in de regering plaatsnam beknibbelde hij direct aan de WAO, aldus *Hugo*. En volgens Sarah riep Wouter Bos in de oppositie en tijdens de verkiezingscampagnes dat 'de broekriem te strak zat', maar zodra hij deel uitmaakte van de regering wilde hij de BTW gaan verhogen. De PVV-stemmers zien dat als signalen dat politici geen idealen meer hebben. Volgens hen zitten de politici daarom alleen maar in de politiek om geld te verdienen.

Aangezien politici geen idealen meer hebben, zijn de PVV stemmers van mening dat het niet meer uitmaakt op wie je stemt. Ze zijn van mening dat veel partijen gedurende de campagnes heel veel dingen roepen. Maar zodra een partij in de regering komt, komen ze hun beloftes niet na. *“Als partijen gaan samenwerken, dan smelt 't zo makkelijk samen. Dan is er weinig van de verkiezingsbelofte over”*, aldus André. Op die manier ondervindt de achterban dat de coalitiepartijen hun beloftes niet nakomen en dat hun stem geen invloed heeft. Daarom denken de PVV-stemmers dat de kiezers alsmear worden teleurgesteld. Zodoende wantrouwen de PVV-stemmers de Haagse politiek.

Het lijkt erop dat de PVV-stemmers veel onvrede ondervinden met de compromissencultuur van de Haagse politiek. In het pluriforme partijstelsel bestaan veel partijen met verschillende politieke visies. Tijdens verkiezingen proberen de politici hun standpunten te verkondigen, waarmee het duidelijk wordt hoe de partijen onderling verschillen. Na de verkiezingen moeten een aantal partijen samenkomen, om uiteindelijk een coalitie te vormen en een regeerakkoord te sluiten. Zodoende zijn coalitiepartijen in dit Nederlandse poldermodel genoodzaakt om concessies te doen. De PVV-stemmers begrijpen echter niet dat

“Maar op het moment dat de VVD met de PvdA in het kabinet ging zitten. Dan heb je, als je de terminologie links-rechts aanhoudt. Toen links en rechts met elkaar in één kabinet gingen zitten, toen begreep ik 't niet meer. Want dat betekent dat je of de één of de ander, dat je bepaalde principes laat varen. (...) Maar dan heb ik meer bewondering voor een partij, die zegt, ik doe niet mee aan de coalitie. Want dat betekent dat ik teveel van mijn principes moet inleveren. Dan dat je, om maar op het pluche te moeten zitten. Ten koste van alles. Dus ook van jouw principes.” (Hugo)

partijen hun principes laten varen om in de regering plaats te nemen. Als de partijen geen principes meer hebben, kan de kiezer niet meer bouwen op een partij en zou het onzinnig zijn om een stem uit te brengen. Tessa vindt het onmogelijk dat Balkenende eerst met de VVD regeert en vervolgens een nieuw kabinet met de PvdA vormt. *“Balkenende zwabbert heen en weer, alleen maar om op dat stoeltje te zitten.”*

De PVV-stemmer vindt het daarom belangrijk dat een politieke partij duidelijk is. Zij verwachten van een politicus dat hij of zij staat voor de standpunten van de partij. Als zij stemmen op een politicus, dan willen zij de politicus kunnen vertrouwen dat hij of zij zal staan voor die standpunten. Zo beweert André: *“Je stemt op een partij, een partij belooft bepaalde dingen. En dan kun je concessies doen. Maar niet op de dingen waar jij je op hebt toegespitst. Dat kan*

je niet maken, dat kan je niet verkopen." De PVV-stemmer vindt dat een partij geen concessies mag doen op de cruciale standpunten.

De PVV-stemmer ziet in Wilders wel een politicus die staat voor z'n standpunten. Volgens hen komt hij in de oppositie duidelijk uit voor z'n standpunten. Daarmee zet hij punten op de politieke agenda, zodat die punten bespreekbaar worden in de politiek. Een deel van de ondervraagden gelooft dat hij ook in een regering vasthoudt aan z'n belangrijkste punten. *Jan-Kees* zegt bijvoorbeeld: *"Ik denk zelf, als ik Geert altijd hoor, met z'n rechtlijnig standpunten, keiharde lijn die hij trekt, erg bot, maar tegelijkertijd wel erg duidelijk. Dat hij het niet kan maken om te zeggen, nou, goed we gaan ook meedoen met die oude partijen waar ik me altijd zo vanaf heb gezet. Dan maar regeren op een compromisbasis. Alleen maar om het regeren zelf. Ik denk niet dat hij dat kan doen. En als hij dat wel doet, is het meteen afgelopen met z'n partij."*

De PVV-stemmer vindt de noodzaak van concessies om het land te regeren minder belangrijk dan een politicus die zegt wat hij doet. Ze begrijpen dat een regeringspartij concessies moet doen, maar dat mag niet op de belangrijkste punten. Ze weten echter niet hoe geregeerd zou moeten worden, als alle partijen geen concessies doen waardoor geen coalitie gevormd kan worden. *Hugo* denkt daarom dat de politiek meer zou moeten worden omgevormd naar een tweepartijenstelsel. Volgens hem kies je dan meer voor een stroming en hoeven geen concessies te worden gedaan. Daarnaast vindt hij de regering toch steeds minder belangrijk. *"Ik heb net al aangegeven dat een belangrijk deel van hoe we worden geregeerd, niet meer uit Den Haag komt. Maar uit Brussel."*

5.2 Informatiebronnen over compromissencultuur

In de vorige paragraaf is beschreven dat de PVV-stemmers zich niet kunnen vinden in de compromissencultuur van de politiek. In hun dagelijkse leven worden zij niet geconfronteerd met de *polderpolitiek*. Zij werken niet in de politiek en hebben daarom geen ervaringen met de compromissencultuur. Zodoende ervaren zij in hun dagelijkse leven geen problemen met de concessies die politieke partijen moeten doen. De onvrede die de PVV-stemmers hebben moeten zij dus baseren op andere bronnen dan hun persoonlijke omgeving.

De PVV keurt de gevestigde politiek af en vindt dat Nederland moet veranderen. De partij benoemt de politiek als een elitaire groep, die niet luistert naar het volk. De PVV scheidt

dus een negatief beeld van de politiek en dat de gevestigde politiek moet veranderen. De PVV beschrijft echter niets over de compromissencultuur van de politiek. In haar politieke informatie is niets te vinden over regeringspartijen die hun beloftes niet zouden nakomen. De manier van politiek bedrijven gaat wel in tegen de compromissencultuur van de politiek. De PVV propageert harde standpunten en Geert Wilders communiceert deze punten duidelijk. Zo is *Jan-Kees* van mening dat Geert Wilders 'rechtlijnige standpunten' heeft en een 'keiharde lijn' trekt, waardoor hij niet zal meedoen met de 'oude partijen' en zal regeren op compromisbasis. De PVV-stemmers keuren eveneens de politiek af en het politiek bedrijven door Geert Wilders spreekt hen erg aan. Op basis van de PVV-informatie vormen de PVV-stemmers dus een negatief beeld van de politiek en verwachten zij een heldere en duidelijke politiek.

Ook de journalistieke media spelen een rol in het beeld van de politiek. Als waakhond controleert zij de politiek en doet verslag van bepaalde misstanden in de Haagse politiek (Van Praag, 2001). Wanneer een politicus zetelt in een regering en terugkomt op haar beloftes, zal de waakhond verslag doen van dit gevoelige punt van de compromissencultuur. De PVV-stemmers signaleert dit in de media en gebruikt het als bewijs van het negatieve beeld van de onbetrouwbare politiek. Zo beargumenteerd *Hugo* zijn onvrede over de politiek aan de hand van het voorbeeld dat Thom de Graaff jarenlang heeft gestreden voor de gekozen burgemeester en vervolgens zonder referendum burgemeester van Nijmegen wordt. Deze overtuiging kan hij niet baseren op ervaringen in zijn persoonlijke omgeving en de politieke informatie van de PVV. Hiervoor baseert *Hugo* zich op de journalistieke verslaggeving. Daardoor ondervinden de PVV-stemmers op basis van de journalistiek onvrede met de compromissencultuur van de politiek.

Kortom, de PVV-stemmers keren zich af van de compromissencultuur van de politiek. In hun persoonlijke omgeving worden zij niet geconfronteerd met dit probleem en daarom speelt de omgeving geen rol in deze overtuiging. De PVV-informatie en de journalistieke media dragen wel bij aan hun beeld. De PVV-informatie leidt ertoe dat de PVV-stemmers een negatief beeld hebben van de gevestigde politiek en dat zij meer duidelijke politiek verwachten. In de verslaggeving van de media komt het contrast naar voren tussen uitspraken voor verkiezingen en het uiteindelijke beleid. De PVV-stemmers

gebruiken dit contrast als belangrijkste argument voor hun negatieve beeld van de politiek en beamen daarom het politiek bedrijven van Wilders.

5.3 Een doeltreffende en daadkrachtige overheid

De PVV-stemmers weten veel problemen in Nederland te benoemen. Zo vinden ze in Nederland veel dingen te duur. *Rutger* benoemde dat veel basisbehoeften duurder zijn geworden, zoals producten in de supermarkt, benzine of de ziektekostenverzekering. Verder zien de PVV-stemmers veel armoede om hen heen, er zijn volgens hen mensen die naar voedselbanken moeten. *“En dan heb je hier gewoon mensen die van voedselpakketten moeten leven. (...) Ja, je hebt hier veel armoede in de buurt.”*, aldus *Ilse*. Ook ondervinden zij problemen met de veiligheid in hun buurten. De PVV-stemmers vinden de maatschappij verharder. Eén van de PVV-stemmers kent iemand die in hun buurt is verkracht. Deze PVV-stemmer voelt zich onveilig in haar buurt en moet voor zichzelf opkomen. Zo heeft ze bijvoorbeeld een kettingslot om zichzelf te kunnen verdedigen. Daarnaast zien de PVV-stemmers misstanden in de zorg. *André* zei: *“De situatie in de zorg is weinig verheffend. Hoe mensen te eten krijgen. Hoe de toestand is in een bejaardentehuis, in een verpleegtehuis. Het is niet om over naar huis te schrijven.”* En ook in het onderwijs zien de PVV-stemmers problemen. *“In de klas zitten kinderen met een achterstand, daar moet veel aandacht in. Dat gaat ten koste van het niveau van mijn eigen zoon”*, aldus *Laurens*.

De PVV-stemmers zijn van mening dat de politiek de problemen niet ziet. Volgens hen leven de politici op een afstand van de samenleving en weten daarom niet wat er ‘op straat’ gebeurt. *“Het probleem is dat die figuren die in het kabinet zitten, die komen niet allemaal uit Rotterdam Spangen. Die komen allemaal uit dorpietjes en daar heb je niet die problemen die je in de grote stad hebt”*, aldus *Ilse*. De PVV-stemmers denken dat hun problemen niet worden erkend. Ze voelen zich onbegrepen. Er worden volgens *Hidde* beslissingen genomen door hoge ambtenaren die hebben gestudeerd en door hun studie denken de oplossingen beter te weten. Maar volgens hem moet de problematiek opgelost worden door ‘logisch redeneren’. De PVV-stemmers zeggen dus dat er een kloof bestaat tussen de burgers en de politiek.

Veel problemen worden volgens de PVV-stemmers niet opgelost. Ze zijn van mening dat de politiek te idealistisch is. *Hidde* zegt dat bepaalde partijen ‘in de wolken lopen’ en niet de realiteit willen inzien. *“Probeer niet eerst de hele wereldproblematiek op te lossen.”* Volgens de

PVV-stemmers geeft de overheid haar geld verkeerd uit. Ze besteedt bijvoorbeeld veel geld uit aan het buitenland. Zo vindt *Reinier* dat Nederland niets te zoeken heeft in Afghanistan. Denkt *Jan-Kees* dat het nut van ontwikkelingshulp dubieus is. En ook geeft de overheid teveel geld uit aan nutteloze projecten. Volgens *Tessa* gaat er teveel geld naar de 'de linkse hobby's', zoals de OV-chipkaart of het generaal pardon. De PVV-stemmers willen dat het geld wordt besteed aan de echte problemen. *Sarah* begrijpt niet dat er geld naar het buitenland gaat, terwijl haar bureaus geen eten hebben.

Volgens de PVV-stemmers moet de politiek zich op een drietal zaken richten. De overheid moet zorgen voor een veilig Nederland. Daarnaast moet de overheid een goede zorg regelen. En de politiek moet een goed onderwijssysteem opzetten. De PVV-stemmers vinden dat de overheid zich verder nergens mee moet bemoeien. *"Het zijn eigenlijk dingen, die je als individu of als bedrijf niet kan regelen. En die je dus landelijk moet regelen. Kijk voor de rest, denk ik, dat je alles beter zelf kan regelen. Buiten die punten om, denk ik dat de overheid zich niet bemoeien met de dagelijkse gang van zaken"*, aldus Jan-Kees.

Daarnaast vinden de PVV-stemmers de politiek te zachtvaardig. *Rutger* vindt dat de politiek op een aantal punten wel wat strenger kan zijn. Volgens hem mogen ze met hardere hand regeren. *"Nu zitten er gewoon zacht soeperige, hoe noem je dat, te zachtvaardige figuren"*, aldus *Ilse*. *Reinier* zegt dat de politiek geen draagkracht heeft, hij denkt dat ze alleen maar 'pappen en nathouden'. Zodoende willen de PVV-stemmers dat de politiek daadkrachtiger wordt. De politiek moet de problemen erkennen en deze aanpakken.

De PVV-stemmers signaleren dus veel problemen, waaraan nog weinig lijkt te gebeuren. Zij vinden dat de PVV wel de problemen erkent die de burger ondervindt met de overheid. *Laurens* beweert bijvoorbeeld dat Wilders de dingen oppikt die echt leven in de samenleving. Volgens hem, zijn de belangrijkste punten van de PVV de veiligheid, zorg en onderwijs en dat zijn juist de drie taken die de PVV-stemmers toeschrijven aan de overheid. Bovendien zijn zij van mening dat de PVV harder op zal treden tegen de problemen.

5.4 Informatiebronnen over een daadkrachtige overheid

De PVV-stemmers willen een doeltreffende en daadkrachtige overheid. De persoonlijke omgeving van de PVV-stemmers speelt een rol in dit beeld van de overheid. In hun dagelijkse omgeving worden de PVV-stemmers veel geconfronteerd met problemen, zoals

armoede in de buurt en criminaliteit op straat. In hun woon- en werkomgeving zien ze als 'scannende burgers' (Aalberts, 2006) al een lange tijd die problemen en zijn ze van mening dat niet wordt opgetreden tegen de problemen. Zij denken dat de problemen niet worden opgelost. Zodoende leidt de persoonlijke omgeving ertoe dat de PVV-stemmers veel problemen signaleren en van mening zijn dat de overheid er niets aan doet.

Ook de PVV-informatie draagt bij aan dit beeld van de PVV-stemmers. De PVV beschrijft dat de politiek te elitair is. Volgens de partij luistert de overheid niet naar het volk en wil de politiek niet de problemen van de straat erkennen. De partij vindt dat teveel belastingen worden gebruikt voor onzinnige projecten van *"de linkse grachtengordel en zijn kleffe vriendjes"*. Daarom moet in Nederland een daadkrachtig bestuur komen dat de problemen van de burgers oplost, bijvoorbeeld door beter naar haar burgers te luisteren en een meer directe democratie op te zetten. De PVV wil dat de overheid zich richt op de voorziening van basisbehoeften van de burger en dat is veiligheid, zorg en onderwijs. Volgens de partij moet de overheid zich verder nergens mee bemoeien. De overheid mag niet betuttelend zijn en mensen sturen in hun gedrag. De PVV-stemmers delen dit beeld van de PVV. Zij denken dat de overheid hun problemen niet ziet. Zij willen daarom een daadkrachtige overheid die hen voorziet in hun basisbehoeften en zich verder nergens mee bemoeit. Zij denken dat andere zaken van de politiek onzinnig zijn. Dus op basis van de PVV-informatie verwachten de PVV-stemmers een doeltreffende en daadkrachtige overheid.

Verder spelen de journalistieke media ook een rol in het beeld dat de PVV-stemmers hebben van de overheid. De journalistiek is voortdurend op zoek naar misstanden in de samenleving en presenteert daarom veel problemen aan het publiek. De 'scannende' PVV-stemmers signaleren deze problemen, die zij vervolgens benutten als argument om hun beeld van de overheid te verklaren. Bovendien zijn de media minder inhoudelijk geworden (Brants & Van Praag, 2000). Hierdoor is het mogelijk dat in de verslaggeving van de politiek niet alle standpunten van de verschillende partijen worden uitgelegd en dat vervolgens bepaalde partijen worden verbonden aan specifieke thema's. De PVV richt zich op een aantal kernzaken, zodat in de verslaggeving van de media de PVV vooral met deze zaken wordt verbonden. Zodoende is er een beeld in de media dat de PVV 'de problemen van de straat' wel erkent en dat andere partijen geen aandacht voor die problemen hebben en deze niet

erkennen. Op die manier dragen de media bij aan het beeld dat de gevestigde politieke partijen te elitair zijn.

Kortom, de persoonlijke omgeving, de PVV-informatie en de journalistieke media dragen alledrie bij aan het beeld dat de PVV-stemmers hebben van een elitaire politiek die daadkrachtiger moet worden. In de omgeving en in de media komen veel problemen naar voren die de PVV-stemmers signaleren. Door de PVV en de media zijn de PVV-stemmers van mening dat de gevestigde politiek die problemen niet wil erkennen. En door de PVV-informatie verwachten zij een doeltreffende en daadkrachtige overheid, die in hun basisbehoeften voorziet en niet betuttelend is.

5.5 Islam als bedreiging

Zoals reeds benoemd, vinden PVV-stemmers het onveilig in Nederland. De PVV-stemmers beweren dat mensen zich minder veilig op straat voelen. Zij verklaren dit door de komst van de niet-westerse allochtonen en vooral door de komst van moslims. *Ilse* vertelde dat toen zij jong was, had zij thuis een touwtje uit de deur hangen en stond haar fiets niet op slot voor de deur. Ze weet niet of het toeval is, maar sinds de komst van de moslims kon het touwtje niet meer door de brievenbus, moest haar fiets op slot en later zelfs naar binnen.

De PVV-stemmers zijn van mening dat de overheid niet goed is omgegaan met de grote instroom van niet-westerse allochtonen. Zij vinden dat de politiek een voorkeursbeleid heeft gevoerd ten behoeve van allochtonen. Volgens de PVV-stemmers is door de Tweede Wereldoorlog een collectief schuldgevoel ontstaan, zodat minderheden moeten worden geholpen. Zo vindt *Rutger* dat allochtonen teveel in de watten zijn gelegd. Door het collectieve schuldgevoel is volgens hen een taboe ontstaan over het negatief spreken over allochtonen. *“Er was geen ruimte voor kritische tegengeluiden in die contexten. Want dat was not done. Dan deugde je gewoon niet. Maar op de straat, in de jaren zeventig, toen was er al oproer. Er waren ruiten ingegooid van Turken, dat was een indicatie van, hé, daar zijn spanningen, daar gaat het niet goed. Maar mensen die aanklopten bij de PvdA, ja, die liet hen allemaal links leggen”*, aldus *Hidde*. Zodoende heeft de politiek nooit de problemen met allochtonen ingezien. Daarom zijn de PVV-stemmers van mening dat niet-westerse allochtonen nooit goed zijn geïntegreerd in de maatschappij. *Hidde* denkt dat nooit is nagedacht over de gevolgen van de grote instroom van allochtonen. Hij is van mening dat niet-westerse allochtonen een andere achtergrond

hebben, zodat deze groep zich niet kan plooiën naar de normen en waarden van onze samenleving. *Laurens* is van mening dat de allochtonen zich niet moeten afzonderen, maar door de overheid moeten worden verspreid over het land. Nu denkt hij dat de allochtonen niet goed zijn geïntegreerd in de samenleving.

Als de PVV-stemmers de problemen zien met de integratie van allochtonen, denken zij dat de Islam de oorzaak is van de integratieproblemen. Zij zijn van mening dat de Islam conflicteert met de Nederlandse normen en waarden. Zo geeft *André* aan dat de Islam de Nederlandse grondwet beperkt. Bovendien beweren de PVV-stemmers dat de Islam moslims voorschrijft dat zij superieur zijn boven niet-moslims. *Jan-Kees* zegt dat de Koran het goedkeurt dat niet-moslims worden nagejaagd. Hij denkt dat als een moslim een criminele activiteit begaat tegenover een niet-moslim, dat dit niet door de Islam wordt afgekeurd. Het wordt juist goedgekeurd door de Islam. Zodoende is hij van mening dat veel moslims betrokken zijn bij criminele activiteiten. Daarnaast zegt *Jan-Kees* dat het veel frustratie op moet leveren als beweerd wordt dat moslims superieur zijn, maar in de maatschappij niet goed presteren. Die frustratie kan volgens hem ook criminaliteit veroorzaken.

5.6 Informatiebrommen over de Islam

De PVV-stemmers zien de Islam als een bedreiging voor de Nederlandse maatschappij. In hun persoonlijke omgeving worden de PVV-stemmers weinig geconfronteerd met het Islamitische geloof. De PVV-stemmers zien wel christelijke tradities verdwijnen, zoals winkels die op feestdagen geopend zijn en kerken die worden afgebroken. En ze zien meer Islamitische gebouwen in hun omgeving, zoals Islamitische winkels die wel gesloten zijn op vrijdag en moskeeën die druk bezocht worden. Maar de PVV-stemmers zien verder weinig van de Islam. In hun woon- en werkomgeving hebben ze wel veel te maken met niet-westerse allochtonen. In hun omgeving hebben ze ervaringen met niet-westerse allochtonen. Veel ervaringen zijn goed, maar ze zien ook veel problemen met de allochtonen. Zo zien de PVV-stemmers problemen in het onderwijs met niet-westerse allochtonen. En ze zien dat een kleine groep niet-westerse allochtonen veel problemen op straat veroorzaken. De PVV-stemmers verbinden de niet-westerse allochtonen met de Islam en zodoende denken ze dat die problemen een gevolg zijn van het Islamitische geloof. Deze overtuiging kunnen ze

echter niet baseren op hun ervaringen in hun omgeving, dus andere bronnen moeten hieraan ten grondslag liggen.

In de journalistieke media krijgt de Islam veel aandacht. Sinds de aanslagen door moslimterroristen in New York en Washington op 11 september 2001, lijkt het erop dat een mediahype is ontstaan over alles dat betrekking heeft op de Islam. Sinds deze 'sleutelgebeurtenis' is het thema 'Islam' hoog op de agenda komen te staan van de verschillende nieuwsredacties. Zo bleek dat het *Algemeen Dagblad* in de periode 1998 tot 2004 zich steeds meer is gaan richten op de Islam (d'Haenens & Bink, 2006). Allerlei misstanden met de Islam en moslims hebben mogelijk meer aandacht gekregen in de media. Als gevolg hiervan wordt het publiek vaker geconfronteerd met de Islam en problemen die met het geloof samenhangen. Zodoende wordt het publiek, waaronder de PVV-stemmers, vaker geconfronteerd met de Islam, waardoor de Islam een belangrijker thema in hun belevingswereld wordt en zij meer problemen met de Islam signaleren. Door de journalistieke media kan het zijn dat de PVV-stemmers zich meer richten op moslims. Het is echter onduidelijk of in de verslaggeving van de media de Islam als een bedreiging wordt omschreven. Hiervoor is ook een rol weggelegd voor de politieke informatie van de PVV.

De Partij voor de Vrijheid beschrijft de Islam als een bedreiging voor de Nederlandse normen en waarden. De partij beweert dat de moslims niet zijn gekomen om te integreren, maar om de boel over te nemen en Nederlanders te onderwerpen. Als de PVV-stemmers de problemen met niet-westerse allochtonen zien in hun omgeving en de problemen van moslims signaleren in de media, leggen zij op basis van de PVV-informatie de koppeling tussen die problemen en het Islamitische geloof. Zo beweert *Jan-Kees* dat de Islam het goedkeurt, wanneer een moslim een criminele activiteit begaat tegenover een niet-moslim. En zegt *Hidde* dat *"30 procent van de Turkse en Marokkaanse jongeren onze normen en waarden verwerpen. Zoals de gelijkheid man-vrouw, homo's en scheiding van kerk en staat. Het zijn kernwaarden in onze samenleving en die worden door hen verworpen."*

Kortom, de persoonlijke omgeving van de PVV-stemmers leidt ertoe dat zij problemen zien met niet-westerse allochtonen, maar in die omgeving worden zij verder weinig geconfronteerd met de Islam. Onder invloed van de journalistieke media richten mensen zich meer op de Islam, maar het is onduidelijk of de media de Islam als een bedreiging in beeld brengt. De politieke informatie leidt er wel toe dat de PVV-stemmers de

Islam als een probleem in de samenleving zien. Het is immers opvallend dat *Jan-Kees* aangeeft dat hij al vroeg problemen zag met Marokkaanse jongeren, maar voor de komst van Fortuyn en Wilders dat niet in verband bracht met de Islam. Volgens hem was het Fortuyn die voor het eerst de link legde tussen de problemen in de samenleving en de Islam, sindsdien zag *Jan-Kees* in dat het Islamitische geloof voor ellende zorgde. *Ilse* geeft aan dat Wilders benoemt dat Nederland Islamiseert en vervolgens ziet ze de Islamitische winkeltjes die wel op hun gebedsdag dicht zijn. Dan denkt ze: *“In wat voor een land leven we dan. Het gaat dan toch Islamiseren? Of ben ik dan helemaal gek?”* Bovendien vinden de PVV-stemmers dat de minder gelovigen goed zijn geïntegreerd en dat deze groep moslims daarom geen problemen veroorzaken. Zoals *Reinier* aangeeft, zijn het de *‘mannen in jurken’* die een gevaar vormen voor de samenleving. De radicaal gelovigen zijn volgens hem een probleem voor de maatschappij.

6. Conclusie

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, worden op basis van de analyse van de betekenisgeving door de PVV-stemmers de deelvragen beantwoord. Daarna wordt de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord. Vervolgens wordt de betekenis van de conclusies bediscussieerd.

6.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

In deze thesis wordt de rol van de media in verband gebracht met de opkomst van populistische partijen. De media wordt vaak verweten dat zij teveel aandacht geven aan populistische partijen en dit zou de populistische partijen meer aanhang opleveren (Dersjant, 2008). In het theoretische kader is uitgewerkt dat niet alleen de media een rol spelen in de motivatie om op de PVV te stemmen. Ook informatie van de PVV en de persoonlijke omgeving draagt bij aan het beeld dat PVV-stemmers hebben van de PVV. Zodoende zijn er drie 'informatiebronnen' die een rol kunnen spelen in de betekenisgeving aan de PVV door de PVV-stemmers. Na interviews met tien PVV-stemmers, blijkt dat de PVV-stemmers drie thema's aan de orde stellen die worden gebruikt ter motivatie voor hun aanhang van de PVV. Ze hebben onvrede over de compromissencultuur in de politiek, ze willen een doeltreffende en daadkrachtige overheid en ze zien de Islam als een bedreiging. Iedere informatiebron speelt een bepaalde rol in de betekenisgeving aan deze drie overtuigingen.

Welke rol spelen de journalistieke media bij de betekenisgeving van PVV-stemmers aan de PVV?

Door ontwikkelingen in het medialandschap, leggen de media minder nadruk op de inhoud van de politiek en meer nadruk op de infotainment (Brants & Van Praag, 2000). De interpreterende journalistiek is meer gericht op conflicten en schandalen, met een excessieve focus op negatieve aspecten van de politiek (Van Praag, 2001). Als gevolg hiervan leggen de media meer nadruk op de negatieve aspecten van de politiek, waaronder de nadelen van de compromissencultuur in de Haagse politiek. Hierdoor zijn PVV-stemmers van mening dat veel politici niet te vertrouwen zijn en beschouwen zij dit als een groot probleem. Volgens hen moet een politicus zijn of haar beloftes waarmaken in een regering en geen concessies doen aan op zijn of haar belangrijkste standpunten. Daarom verwachten zij helderheid en

duidelijkheid van een politicus. Vervolgens laat Wilders een vorm van harde en duidelijke politiek zien, die zich afzet tegen de compromissencultuur in de Haagse politiek. Deze opvallende manier van politiek voeren is aantrekkelijk voor politieke verslaggeving in de media die zich meer richt op de infotainment, het maakt het nieuws leuker (Patterson, 1996). Op die manier krijgt Wilders meer aandacht in de media en zien de PVV-stemmers dat een alternatief bestaat op de compromissencultuur in de politiek. Door de aandacht voor Wilders, wordt de onvrede over de gevestigde politiek van de PVV-stemmers bevestigd. Dus op basis van de media beargumenteren PVV-stemmers hun onvrede over de politiek. Vervolgens wordt via diezelfde media hun mening bevestigd en wordt getoond hoe zij de manier van politiek bedrijven wel zouden willen zien.

Verder lezen de PVV-stemmers via de media over verschillende problemen in de maatschappij. Volgens het scannend burgerschapsmodel signaleren zij alleen zaken die persoonlijke relevantie hebben (Aalberts, 2006). Zodoende signaleren zij nieuwsberichten die van eigen belang zijn en stellen de politiek daarvoor verantwoordelijk. Doordat de media minder inhoudelijk zijn geworden, brengen journalisten geen generiek debat in hun verslaggeving (Van Praag, 2001). Zo worden niet alle standpunten van de politieke partijen in een nieuwsbericht verwerkt. Hierdoor halen journalisten een beperkt aantal partijen aan bij bepaalde problemen. De PVV die zich richt op de *volonté generale* (Mudde, 2004), uit zich over de problemen die persoonlijke relevantie hebben voor de PVV-stemmers. Zodoende wordt in de media de PVV verbonden bij nieuwsberichten die relevant zijn voor PVV-stemmers. Hierdoor komt een beeld in de media naar voren dat de PVV de problemen van de PVV-stemmers wel erkent en andere partijen geen oog hebben voor de problematiek. Zodoende dragen de media bij aan het beeld dat de gevestigde politiek de problemen niet wil erkennen.

Als laatste komt in het huidige medialandschap een mediahype sneller voor, waardoor de inhoud van de media wordt beïnvloed (Vasterman, 2004). De mediahype over de Islam leidt ertoe dat de Islam een belangrijk thema is in de belevingswereld van de PVV-stemmers. Op basis van dit onderzoek kan echter niet worden geconcludeerd of het Islamitische geloof problematisch in het nieuws wordt gezet en dat op basis van de media de PVV-stemmers het geloof als een maatschappelijk probleem beschouwen. Maar door de media hebben de PVV-stemmers wel meer oog voor het Islamitische geloof.

*Welke rol speelt de informatie van de PVV bij
de betekenisgeving van PVV-stemmers aan de PVV?*

De PVV speelt een rol in de beeldvorming van de PVV-stemmer. De PVV brengt problemen in beeld van de kiezer. Ze laten zich negatief uit over de politiek en beschrijven de Islam als een bedreigend geloof. De partij maakt mensen bewust van bepaalde problematiek, die zij wellicht zonder de partij niet hadden ervaren. Die bewustwording is een alarmering die ertoe leidt dat mensen tot actie komen (Aalberts, 2006). Dit doen zij door zich te richten op de politiek en een voorkeur uit te brengen voor een politieke partij. Dus door de informatie van de PVV, maar ook door informatie van andere bronnen, zien de PVV-stemmers bepaalde bedreigende problemen, die zij als 'scannende burgers' zullen aangrijpen voor hun politieke oriëntatie.

De PVV-stemmers zien, mede door de PVV-informatie, drie probleemthema's, namelijk de onbetrouwbare politiek, geen draagkrachtige politiek en de dreigende Islam. Vervolgens gaat de PVV-informatie in op deze drie probleemthema's. De PVV voert harde en duidelijke politiek, daarmee gaat de partij in tegen de compromissencultuur van de politiek. Daarnaast wil de PVV dat de overheid zich richt op veiligheid, zorg en onderwijs. Volgens de partij moet de overheid de burgers voorzien in haar basisbehoeften en dient zij zich verder nergens mee te bemoeien. En als laatst wil de PVV het Islamitische geloof in Nederland bestrijden (<http://www.pvv.nl>).

Allereerst leest de PVV-stemmer die reactie van de PVV op de problematiek, zoals hierboven is beschreven, in de media. Doordat geen generiek debat bestaat in de media, wordt de PVV snel gekoppeld aan bepaalde maatschappelijke problemen waardoor lijkt dat de PVV deze problematiek wil aanpakken en andere partijen niet. Maar de PVV-stemmers geven aan dat de PVV een bredere partij is dan in de media is weerspiegeld. Zo noemt Tessa dat *"partijen een etiket krijgen opgeplakt door de media. Anders snappen de lezers het niet meer. Dan wordt het te ingewikkeld voor mensen. Je moet kranten eens vergelijken met de website. Op de website staan 30 artikelen, waarvan er maar drie over allochtonen en integratie gaan."* De PVV-stemmers gebruiken dus ook PVV-informatie om te achterhalen of de partij hun problemen kan oplossen. Ze lezen bijvoorbeeld op de website dat de partij zich richt op veiligheid, zorg en onderwijs. En ze weten dat de PVV een stop wil op Islamitische immigranten.

*Welke rol speelt de persoonlijke omgeving bij
de betekenisgeving van PVV-stemmers aan de PVV?*

De persoonlijke omgeving speelt een rol in de beeldvorming van de PVV-stemmers. In vergelijking tot de beschrijving van de sociale staat van Nederland door het Sociaal en Cultureel Planbureau (Bijl, Boelhouwer, & Pommer, 2007), zien de PVV-stemmers al een lange tijd veel problemen in hun omgeving. Zij ondervinden onder andere problemen met de veiligheid in hun wijken, ze zien armoede in hun buurten, ze zien bepaalde problemen met allochtonen en ze merken dat de kwaliteit van het onderwijs achteruit gaat. En bovendien zien ze deze problemen al een lange tijd, waardoor ze van mening zijn dat er niets gebeurt aan de problemen. Dus op basis van de persoonlijke omgeving zien ze dit soort aanhoudende maatschappelijke problemen, dat hen kan aanzetten om zich te richten tot de overheid en verandering te willen in die problematiek.

Het is echter onwaarschijnlijk dat deze problematiek in de persoonlijke omgeving PVV-stemmers rechtstreeks aanzet tot hun overtuiging om op de PVV te stemmen. Zoals reeds hierboven is beschreven kan de informatie van de PVV leiden tot een bepaalde interpretatie van de problematiek. Zo zien de PVV-stemmers veel problemen met niet-westerse allochtonen. Maar doordat de PVV aangeeft dat dit wordt veroorzaakt door de Islam, zijn de PVV-stemmers van mening dat de problemen met niet-westerse allochtonen een gevolg zijn van de leer van de Islam en willen de PVV-stemmers dat de Islam wordt bestreden.

*Hoe geven PVV-stemmers betekenis aan de Partij voor de Vrijheid
en welke rol spelen media hierin?*

De journalistieke media, de PVV en de persoonlijke omgeving spelen allemaal een rol in de betekenisgeving aan de Partij voor de Vrijheid door PVV-stemmers. De 'scannende' PVV-stemmers scannen de drie informatiebronnen. Dit leidt ertoe dat de PVV-stemmers zich richten op problemen die zij zich persoonlijk aantrekken (Aalberts, 2006). Zij zagen via hun persoonlijke omgeving al bepaalde maatschappelijke problemen. Maar ook de media en de PVV maken hen bewust van bepaalde problematiek.

De PVV-stemmers geven aan dat ze moeite hebben met de compromissencultuur van de Haagse politiek. Bovendien blijkt uit het onderzoek dat zij als individualistische burgers

(Kleijer, 2003) verwachten dat de politiek hen in een aantal basiszaken voorziet en dat zij verdere overheidsbemoeyenis niet wensen. Als laatst zien de PVV-stemmers de Islam als een bedreiging. Aan de hand van deze drie maatschappelijke problemen wenden zij zich tot de politiek. Via de journalistieke media en politieke informatie ondervinden de PVV-stemmers dat de PVV als populistische partij op de juiste manier weet te reageren op de problemen. Door ontwikkelingen in het medialandschap, weet de PVV meer aandacht te krijgen bij deze specifieke onderwerpen. Zo zet Wilders zichzelf in de kijker door zijn manier van politiek bedrijven, zodat de onvrede over de compromissencultuur van de PVV-stemmers wordt bevestigd. En wordt in de media de PVV gekoppeld aan bepaalde problematiek als de migratie en veiligheid. Maar ook de informatie van de PVV leidt ertoe dat PVV-stemmers overtuigd worden van de bedoelingen van de partij. De PVV-stemmers zijn via de informatie van de PVV dat de partij de *volonté generale* benoemt (Mudde, 2004) en dat de partij vindt dat overheid moet voldoen aan de verwachtingen van de individualistische burger (Kleijer, 2003).

Kortom, de informatiebronnen vervullen twee functies. Allereerst confronteren de bronnen de PVV-stemmers met bepaalde problematiek, die de PVV-stemmers aangrijpen om zich te richten tot de politiek. Het is goed mogelijk dat als één van de bronnen bepaalde problematiek niet zou blootleggen, de kiezers zich niet wenden tot de politiek. Ten tweede laten de journalistieke media en de PVV-informatie mogelijke oplossingen zien op de problematiek van de PVV-stemmers. Door de ontwikkelingen van de media krijgen oplossingen van de PVV meer aandacht. Maar zonder de PVV-informatie zou het kunnen zijn dat de PVV-stemmers niet helemaal overtuigd raken van de bedoelingen van de PVV. Zodoende spelen de media dus geen doorslaggevende rol in de betekenisgeving aan de PVV door de PVV-stemmers. De opkomst van populistische partijen als de PVV zijn niet alleen gebaseerd op de media, ook de politieke informatie van de PVV en de persoonlijke omgeving spelen een rol in de betekenisgeving aan de PVV.

6.2 Discussie

Veel onderzoek is gedaan naar de ontwikkelingen van de journalistieke verslaggeving. Er is veel geschreven over de commercialisering van de media, de opkomst van de infotainment en de interpreterende journalistiek (Brants & Van Praag, 2005). Deze onderzoeken

beschrijven vooral hoe de media zijn veranderd en wat voor gevolgen dit heeft voor het nieuwsproduct. Het uiteindelijke beeld dat door de gecommercialiseerde media wordt gepresenteerd heeft gevolgen voor de beeldvorming van het publiek en in de politieke verslaggeving kan dit gevolgen hebben op de voorkeur voor een politieke partij. Op die manier oefenen de media invloed uit op de stemkeuze voor een politieke partij. Dit soort onderzoeken zijn van groot belang, ze geven immers belangrijke inzichten in de ontwikkelingen van de media en de mogelijke gevolgen voor het publiek en de politiek. Zulk onderzoek is echter wel beperkt doordat het zich richt op de media en andere invloeden buiten beschouwing laten. Het is opmerkelijk dat zulke onderzoeken zich beperken tot de journalistiek, terwijl in de huidige tijd technologische ontwikkelingen het toelaten om buiten de journalistiek om grote groepen mensen te kunnen bereiken. Daarom heeft dit onderzoek getracht de beeldvorming van de politiek in een breder perspectief te plaatsen. Door te onderzoeken hoe mensen betekenis geven aan een politieke partij is meer inzicht gekomen in hoeverre de media bijdragen in de beeldvorming, maar ook wat de rol is van politieke informatie en de persoonlijke omgeving. Hierdoor staart dit onderzoek zich niet blind op de 'oneindige invloed van de media' en onderzoekt het ook andere informatiebronnen.

Doordat de beeldvorming in een breder perspectief is genomen, dient dit onderzoek als explorerend onderzoek naar de beeldvorming van populistische partijen. Veel onderzoek is gedaan naar de veranderingen in de media en de aanhang van populistische partijen (Elchardus, 2002). Maar voor zover bekend is nog nooit onderzoek gedaan naar de betekenisgeving van aanhangers van een populistische partij aan een populistische partij op basis van de drie informatiebronnen; de journalistieke media, politieke informatie en de persoonlijke omgeving. Het onderzoek bevestigt bevindingen uit eerder onderzoek, namelijk dat de ontwikkelingen van de media ertoe kunnen leiden dat populistische politieke partijen aantrekkelijker voor het publiek lijken dan de gevestigde (regerings)partijen. Maar daarnaast blijkt uit het onderzoek dat de aanhang van de PVV zich niet alleen maar laat leiden door de media. Omgevingsfactoren van de PVV-stemmers leiden ook tot bepaalde behoeften die zij beantwoordt zien bij de Partij voor de Vrijheid. En bovendien beperken de PVV-stemmers zich niet tot de informatie van de media, zij verdiepen zich ook in de informatie van de PVV.

In de lijn van onderzoek naar media ontwikkelingen en politiek, oppert dit onderzoek wel een nieuwe bevinding dat kan leiden tot de steun voor populistische partijen. In de

eeuwige jacht naar kijkcijfers, zijn journalisten meer opzoek naar schandalen en conflicten (Van Praag, 2001). De parlementaire pers maakt van de Haagse politiek een schouwspel tussen politici en hun bijbehorende politieke partijen (Brants & Van Praag, 2005). In die manier van verslaggeving lijkt een gevoelig punt van de politiek naar voren te komen, namelijk 'de compromissencultuur van de Haagse polderpolitiek'. Doordat coalitiepartijen genoodzaakt zijn om compromissen te sluiten, ontstaat een contradictie tussen de standpunten tijdens verkiezingen en het uiteindelijke beleid van bepaalde politieke partijen. Deze contradictie is een mooi frame waarmee parlementaire journalisten verslag kunnen doen van de politiek. Zo kan een journalist benoemen dat het een schandaal is dat een politicus eerst van alles belooft, maar in de regering zijn of haar woorden niet waar maakt! Als de parlementaire journalisten aan de hand van dit frame verslag doen van de politiek, worden mensen vaker geconfronteerd met niet nagekomen beloftes van politici. En zoals blijkt uit dit onderzoek, ondervinden PVV-stemmers veel onvrede met die polderpolitiek dat vervolgens leidt tot de steun voor de populistische PVV.

Uit het onderzoek blijkt dat het scannend burgerschapsmodel een adequaat model is voor de politieke oriëntatie van de PVV-stemmers. Het blijkt een belangrijk gegeven te zijn voor de betekenisgeving van de PVV-stemmers aan de PVV. Het onderzoek geeft echter geen antwoord op de vraag of het scannende burgerschap specifiek is voor de aanhang van populistische partijen. Het blijft de vraag of het scannende burgerschap vooral opgaat voor de aanhang van populistische partijen of dat de aanhang van behoudende partijen ook op die manier betekenis geven aan hun partij. Baseert de achterban van andere partijen zich op voor hun bedreigende problemen *en* baseren de PVV-stemmers zich specifiek op de drie problemen die zij hebben met de compromissencultuur van de politiek, de daadkrachtige politiek en de Islam? Of geeft de aanhang van andere partijen op een andere manier betekenis aan een politieke partij *en* is het scannend burgerschapsmodel vooral toepasbaar op de aanhang van partijen als de PVV?

In de uitvoering kent dit onderzoek een aantal tekortkomingen. Een nadeel van het onderzoek is de beperkte onderzoeksopzet. In het onderzoek is slechts met een kleine groep PVV-stemmers gesproken, zodat het niet duidelijk is of deze groep representatief is voor alle PVV-stemmers. Het aantal respondenten was beperkt doordat het moeilijk was om respondenten te werven. Het kostte veel moeite om PVV-stemmers zover te krijgen, om ze

mee te laten werken aan het onderzoek. Daarnaast is de onderzoeksmethode erg tijdsintensief, zodat de interviews bij een beperkt aantal respondenten kon worden afgenomen. Verder bleek dat de mensen die deelnamen aan het onderzoek, een bepaalde politieke interesse hadden. Ze wilden immers vrijwillig meewerken aan een onderzoek over politiek en media, en sommigen waren op een bepaalde manier betrokken bij de Haagse politiek. Zodoende is het de vraag of alle PVV-stemmers betekenis geven aan de PVV zoals de respondenten. Wellicht is de rol van de journalistieke media, de PVV en de omgeving in de betekenisgeving van de respondenten anders dan van alle PVV-stemmers. Daarom kan dit onderzoek als explorierend onderzoek dienen voor een grootschaliger kwantitatief onderzoek onder meer PVV-stemmers.

In dit onderzoek is ingegaan op het individualistische burgerschap in de postmoderne tijd, maar verder is de huidige tijdgeest buiten beschouwing gelaten. Toch moet genoteerd worden dat het erop lijkt dat in een postmoderne tijd een populistische partij goed functioneert. In de postmoderne tijd zoeken mensen externe zaken, die zij aan zich willen verbinden om een bepaalde identiteit op te bouwen (Stevenson, 2002). Mensen gebruiken onder andere merkproducten om zich te onderscheiden van anderen. Het lijkt erop dat een partij als de PVV zich hier beter voor leent dan andere partijen. Zoals beschreven formuleert de PVV heldere standpunten en lijkt de partij daadkrachtig te zijn, terwijl andere partijen als de CDA en de PvdA minder helder zijn in hun standpunten, genoodzaakt door concessies die moeten worden gedaan om in een regering te kunnen functioneren. Zodoende kan iemand zich beter identificeren met de PVV dan de CDA of de PvdA. Een bewijs hiervoor is te vinden op de netwerksite *Hyves*. Op de website is goed te zien hoe mensen zich verbinden aan een politieke partij. Op de netwerksite bouwen mensen heel concreet een eigen digitale identiteit op, door een eigen *Hype* te maken en deze vorm te geven door foto's, anecdotes en links naar andere netwerken. Bij het opbouwen van zo'n identiteit lijken mensen zich sneller te 'linken' met een populistische partij dan met de behoudende partijen. Het PVV-netwerk kent immers veel meer leden dan het CDA- of het PvdA-netwerk op Hyves. Daarnaast beschikten een aantal respondenten van dit onderzoek over bepaalde uitingen van de PVV. Zij hadden posters, bekers of andere prullaria van de PVV en/of Wilders, waarmee ze aangaven dat ze zich identificeerde met de partij. Maar ook andere populistische partijen lijken het goed te doen op dit gebied. Zo is het logo van de SP,

de tomaat, een belangrijk handelsmerk geworden. SP-aanhangers dragen dit logo op truien en jassen. Op die manier is het een merk, waaraan zij zich willen verbinden. Bovendien kent het SP netwerk op *Hyves* ook veel meer leden dan bijvoorbeeld de PvdA. Het is een mogelijke kracht van partijen als de PVV en de SP, en juist een mogelijke zwakte van andere partijen.

Tegelijkertijd doemt echter de vraag op wat politieke partijen voor mensen in de postmoderne tijd betekenen. Is een politieke partij in de ogen van de postmoderne mens nog wel een groep mensen die zich wil bezighouden met het besturen van Nederland of vinden zij een politieke partij meer een handelsmerk voor de constructie van hun eigen identiteit? Zo gaf *Hugo* in een interview aan dat de Nederlander te verwend is en het belang van de politiek niet meer inziet. Volgens hem verdienen ze een economische achteruitgang, zodat ze met beide benen op de grond komen te staan en een sociaal besef krijgen. Op die manier worden mensen ervan bewust dat zij deel uitmaken van een samenleving en *“dat we 't toch echt samen moeten doen, in allerlei opzichten.”* In nieuw onderzoek naar media en politiek, zou het postmoderne gedachtegoed meer aandacht moeten krijgen.

7. Bronvermelding

7.1 Literatuur

- Aalberts, C. (2006). *Aantrekkelijke politiek? Een onderzoek naar jongeren en popularisering van politiek*. Apeldoorn: Het Spinhuis.
- Bijl, R., Boelhouwer, J., & Pommer, E. (2007). *De Sociale Staat van Nederland 2007*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Böke, N. (2008, maart 20). *Politieke gekleurde Media beïnvloedt Stemgedrag*. Opgeroepen op oktober 10, 2008, van De Nieuwe Reporter: <http://www.denieuwereporter.nl>
- Brants, K., & Van Praag, P. (2005). De Media hebben het gedaan. In K. Brants, & P. Van Praag, *Politiek en Media in verwarring* (pp. 1-20). Amsterdam: Spinhuis.
- Brants, K., & Van Praag, P. (2000). Politieke strijd: in of met de media? In P. Van Praag, & K. Brants, *Tussen beeld en inhoud. Politiek en media in de verkiezingen van 1998* (pp. 1-15). Amsterdam: Spinhuis.
- Campen, C. v., & Draak, M. d. (2007). Met Zorg gezond leven. In R. Bijl, J. Boelhouwer, & E. Pommer, *De Sociale Staat van Nederland 2007* (pp. 159-184). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Canovan, M. (1999). Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy. *Political Studies*, 2-16.
- Carey, J. (1988). A Cultural Approach to Communication. In J. Carey, *Communication as Culture. Essays on Media and Society* (pp. 13-36). New York: Routledge.
- Dagevos, J., & Gijsberts, M. (2007). *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dersjant, T. (2008, maart 17). *Oproep: Geen woord meer over Wilders!* Opgeroepen op oktober 10, 2008, van De Nieuwe Reporter: <http://www.denieuwereporter.nl>
- d'Haenens, L., & Bink, S. (2006). Islam in de Nederlandse media: Focus op het Algemeen Dagblad. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschappen*, 351-367.
- Eggen, H. (2008). *Centraal Bureau voor de Statistiek*. Opgeroepen op september 25, 2008, van CBS: <http://www.cbs.nl>
- Elchardus, M. (2002). *De Dramademocratie*. Tiel: Lannoo.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*. New York: Aldine.

- Groen, M., & Van der Zwan, N. (2005). Tussen feit en interpretatie. Frames in het NOS-journaal en het RTL-nieuws. In K. Brants, & P. Van Praag, *Politiek en media in verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002*. (pp. 92-110). Amsterdam: Spinhuis.
- Hansen, A., Cottle, S., Negrine, R., & Newbold, C. (1998). *Mass communication research methods*. New York: Palgrave.
- Heijting, K., & De Haan, R. (2005). De gestage teloorgang van politieke inhoud. Campagnes in vijf landelijke dagbladen. In K. Brants, & P. Van Praag, *Politiek en media in verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002*. (pp. 44-67). Amsterdam: Spinhuis.
- Herweijer, L., & Bronneman-Helmers, R. (2007). Onderwijs: participatie, integratie en kwaliteit. In R. Bijl, J. Boelhouwer, & E. Pommer, *Sociale Staat van Nederland 2007* (pp. 85-121). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hilten, O. v., & Maren, A. (2007). *Gezondheid en Zorg in Cijfers 2007*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Hooghe, M., & Dejaeghere, Y. (2007). Does the 'Monitorial Citizen' exist? An empirical investigation into the occurrence of postmodern forms of citizenships in the Nordic countries. *Scandinavian Political Studies*, 30, 249-271.
- Junger, M., Wittebrood, K., & Timman, R. (2001). Etniciteit en ernstig en gewelddadig crimineel gedrag. In R. Loeber, N. Slot, & J. Sergeant, *Ernstige en Gewelddadige jeugddelingquentie: omvang, oorzaken en interventies*. (pp. 97-127). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Kleijer, H. (2003). In de nadagen van de democratie? Politiek als wantrouwen en voorstelling. *Sociologie*, 50 (4), 357-377.
- Kleinnijenhuis, J., Oegema, D., Den Ridder, J., Van Hoof, A., & Vliegthart, R. (2003). *De puinhopen in het nieuws: De rol van de Media tijdens de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002*. Alphen aan den Rijn/Mechelen: Kluwer.
- Linneman, E., & Vries, B. d. (2008, oktober 1). *Tv-journalistiek biedt weinig ruimte aan oppositie, blijkt uit onderzoek*. Opgeroepen op oktober 10, 2008, van DAG: <http://www.dag.nl>
- Mair, P. (2002). 'De eigenaardigheden van de Nederlanders'. *Beleid en Maatschappij*, 29 (3), 160-163.

- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition* , 541-563.
- Noije, L. v., & Wittebrood, K. (2007). Veiligheid. In R. Bijl, J. Boelhouwer, & E. Pommer, *De Sociale Staat van Nederland 2007* (pp. 213-244). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Oppelaar, J., & Wittebrood, K. (2006). *Angstige burgers? De derterminanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Patterson, T. (1996). Bad news, bad governance. *The annals of the American academy of political and social science* , 97-109.
- Pels, D. (2003). *De geest van Pim*. Amsterdam: Anthos.
- PVV. (2006, augustus 25). *Verkiezingspamflet*. Opgeroepen op september 29, 2008, van Partij voor de Vrijheid: <http://www.pvv.nl>
- Robertson, D. (1986). *The Penguin Dictionary of Politics*. Harmondsworth: Penguin.
- Schudson, M. (1998). *The good citizen. A history of American civic life*. New York: Free Press.
- Stevenson, N. (2002). *Understanding media cultures*. London: Sage.
- Van Praag, P. (2001). Media en openbaar bestuur: de uitdaging van de interpreterende journalistiek. *Bestuurskunde* , 1-11.
- Vasterman, P. (2004). *Mediahype*. Amsterdam: Aksant.
- Voerman, G. (2003). De Politieke Partij tussen Staat en Maatschappij. *Staatsrechtconferentie* (pp. 1-33). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Vrooman, C., Hoff, S., Otten, F., & Bos, W. (2007). *Armoedemonitor 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wilders, G., & Fritsma, S. (2007 oktober 26). *Immigratieplan*. Opgeroepen op september 29, 2008, van Partij voor de Vrijheid: <http://www.pvv.nl>

7.2 Internetbronnen

http://www.forum-voor-de-vrijheid.nl	Opgeroepen op 1 mei 2008.
http://geertpvv.hyves.nl	Opgeroepen op 30 september 2008.
http://www.pvv.nl	Opgeroepen op 29 september 2008.

Bijlage 1 – Brieven aan de respondent

Beste ...,

U bent lid van de Geert Wilders hyves. Ik wil graag weten wat mensen van Geert Wilders vinden. Ik begrijp dat het onbeleefd is dat ik u via deze weg benader. Mocht u hier geen prijs op stellen, dan mijn welgemeende excuses.

Het afgelopen half jaar is veel aandacht geweest voor Geert Wilders, voornamelijk doordat hij zijn film Fitna heeft gebracht. De politiek was er druk mee, de media hadden veel aandacht voor Wilders en zelfs uit het buitenland kwamen reacties. Ik doe namens de Erasmus Universiteit Rotterdam onderzoek naar wat mensen zelf vinden van Wilders en de vele aandacht die hij heeft gekregen.

Vindt u het leuk om hierover te praten en uw mening te laten horen? Dan zou ik heel graag een interview met u willen houden. Dit kan plaatsvinden op een plaats en tijd die u het beste uitkomt. Overigens is het mogelijk om anoniem deel te nemen.

Mocht u interesse hebben om mee te werken aan dit project, dan hoor ik dat graag van u via ncdeboer@gmail.com. Ik vertel u dan graag meer over de achtergronden van het onderzoek.

Met vriendelijke groet,

Niels de Boer

Hallo ...,

Anderhalve week geleden heb ik u gevraagd om een afspraak te maken, om in een gesprek uw mening over de politiek (en Wilders) te horen. Helaas hebt u niet gereageerd.

Ik ben met enkele mensen al wel in gesprek geweest. Het was heel leerzaam en belangrijk. Toch zou ik met meer mensen in gesprek willen. Ik vraag u daarom om alsnog te overwegen om een afspraak te maken. Het kan voor u een leuke ervaring zijn, u kunt uw mening laten gelden. En u zou mij er erg meehelpen.

Het gaat om een kort gesprek van circa een uur. U kunt aangeven waar en wanneer.

Ik hoor graag van u.
Alvast bedankt!

Vriendelijke groet,

Niels de Boer
ncdeboer@gmail.com

Bijlage 2 – Interviewvragen

Algemene politiek

- Wat vindt u van het huidige kabinet?
- Wat vond u vroeger van de politiek?
- Hoe vindt u de politiek in zijn geheel functioneren?
- Is uw politieke voorkeur veranderd?
- Welke politici spreken u aan?
- Welke onderwerpen vindt u belangrijk voor de politiek?
- Wat vindt u goed gaan in Nederland, wat vindt u slecht gaan?
- Waar stoort u zich aan in uw omgeving? Waar faalt de politiek in uw omgeving?
- Wat moet veranderen in Nederland en uw omgeving?
- Wat zou de politiek moeten doen?
- Hoe is uw politieke betrokkenheid?
- Vindt u de politiek belangrijk en waarom?

PVV en Wilders

- Wat vindt u van de PVV?
- Wat vindt u van Wilders?
- Kent u alle standpunten van de PVV, wat vindt u belangrijk?
- Wat vindt u van de stijl van de PVV en Wilders, ten opzichte van de andere politici.
- Wilt u Wilders als premier? Zo ja, wat gaat er dan gebeuren?
- Hoe reageert u als ik Wilders een populist noem?
- Wat vindt u van de film Fitna?

Mediagebruik

- Hoe krijgt u uw informatie over de politiek?
- Welke media gebruikt u? Radio, televisie, internet, krant?
- Wat vindt u van de parlementaire verslaggeving?
- Wat leest/kijkt u wel of niet?